

Aziz Nesin

(1915-1995)

Yazan

Z. Z. Kırmızı

2013-2019

Sunuş

“Little big man.” Bu söz bu ülkede en çok ona yakışırdı.

Arkasındaki sıkıdan mı artık, yüz akımız oldu. Anladığımızca en doğru komünistimiz, dinsizimizdi. Görünen gerçeğe değil özüne, hakikatine baktı. Hiçbir yaftayı gönüllü taşıyacak biri değildi çünkü.

Asla sarsılmayacak bir örnek. Öyle ciddi ki duruşu, bakışı; toplumu tam yüreğinden yakaladı ve içtenlikle, incelikle güldürdü. Nasreddin Hoca’dan sonra kimse Anadolu insanını onun gibi güldüremedi ayrıca.

Bildiğim insanlar içinde ökeliğe en yakın duranıydı. Üstün bir zekâ. Çalışmasından, işlerinden anlaşılıyor bu.

İyi bir yazar olmaktan çoğuydu. Yazarlığı sıradan olduğunca değme yerli, yabancı yazarları kışkırtacak denli büyüktü. Büyüklüğü, yazınsallığından değil yaratıcılığından geliyordu bence.

İsviçre saati denli doğru, yanılmaz, dürüst, sağladı. Ülke ona güvenebilir, onunla ayağa kalkabilirdi.

Aydındı ve aydınlatmak zorunda kalmasaydı bence Türkçe’nin ulu yazarlarından biri de olurdu.

Buna vahlandığım oldu ama zaman zaman, her zaman değil. Onun yaratıcı güzelduyusal gizilgücünü hep ayrımsadım. Yazıya işlevin ötesinde eda yüklemeyi yadsıdı. Yapabileceğini bile bile yapmadı. Yaşamını, başını toplumu, insanı için harcadı.

Yazısını da...

Sivas’taydı. Daha önce olması gereken yerde olduğu gibi.

Öldüğünden beri ülkede kan yitimi arttı. Örnek çekilince pusulalar şaştı.

Kuzey hangi yanda söyler misiniz?

YAZAR AÇIKLAMASI:

Yıllar süren Aziz Nesin toplu okumam bitmesine bitti ama yazmam sürecektir. Aşağıdaki çalışma eksik ve taslak niteliğindedir. Güncellenerek kısa bir sürede (umarım 2019 içinde) bitirilecektir.

Geriye Kalan (1953)

İt Kuyruğu (1955)

Yedek Parça (1955)

Aziz Nesin okumasının zorlu geçeceği şimdiden belli. Zamanında (Nesin'in sağlığında) bu tartışma zaman zaman yapılmıştı. Yazın çevresi Aziz Nesin öykülerini kendi kanonuna katma konusunda genellikle hep direnmiş, Aziz Nesin'se buna pek aldırmamış, gerektiğinde de tartışmıştır. Yazar sayılmamıştır. Ben gözü kapalı Nesin'i savunmaya hep hazır oldum, çünkü şimdi anlıyorum ki Nesin mitolojisi yazısıyla ilintiliydi ama yazınsallığıyla değil. Hepimizi etkileyen, büyüleyen yanı yazıtoplumbilimsel yanıydı. Eleştirisi, yergisi olağanüstüydü ve duygularımızın birebir karşılığıydı. Toplumsal sağaltıcımızdı. Türkçesi yetkindi. Gözlemi olağanüstüydü ve bir aynada yansır gibi yansiyorduk yapıtında tüm bir toplum olarak. Davranışlarımızın, sözcüklerimizin, ağızlarımızın, jestlerimizin tipolojisini oluşturmuştu ve gerçek bir döküm (envanter) çıkarmıştı Nesin. Toplumun nabızı, çetelesi gibiydi. Bir yazardan kuşkusuz fazlasıydı. Bu nedenle mitleşti ve halk ekininin bir ögesine dönüşüverdi, toplumsal belleğe geçti gerçekte.

Tüm bunlar yazından, yazınsallıktan aldı götürdü ama. Daha en başından Aziz Nesin öyle bir yazı-kurgu içine girdi ki, her tümcesiyle toplumsal-politik bir yekinme, devini çıktı ortaya. Adı geçtiğinde muhalif duruş geldi usumuza ilk.

Ben hangi kimliğimle yelteniyorum şimdi Aziz Nesin okurluğuna? Sorum bu ve lüksüm, zamanım yok. Yergisi ve gülmececi bile ikincildir (artık) benim için ve dünya ölçeğinde karşılaştırmalı bir yazınsallık ölçütü kullanmak zorundayım ve kullanacağım.

İşte bu çerçevede Nesin'in ilk üç öykü kitabını bir araya getiren Adam Yayınları'nın toplu basımının ilk cildi beni bunalttı, ezdi. Ben dilimin üzerinde metin tadı duyumsamadım, buna çok uğraşmama karşın, istememe karşın.

Okumam ilerledikçe belki düşüncem değişecektir, özellikle uzun anlatılarında belki biçimsel öğeler gözetilmiş olabilir. Umarım. (Örneğin, ilk romanlarından **Gol Kralı**yla düşkırıklığım yazık ki sürüyor.)

Bu konularda daha çok duracağım için uzatmayacağım.

Aziz Nesin'in bir başka hoş yanı da yeni basımlarını aynı zamanda bir belgeğe dönüştürmesi... Onun kişisel tarihiyle ülkenin tarihi de arkada beliriyor böylelikle ve tanıklık ediyoruz zamana.

Aziz Nesin büyük bir aydın, öncü.

Gol Kralı (1957)

Aziz Nesin'in ökeliğinin (deha) bir kanıtı olarak duruyor bu kötü denebilecek roman önümde. Yalnızca yüksek ve farklı gözlem gücü, yeteneği yetmezdi elbette. Gözlemlenen şeyin kavranışı oluşturuyordu asıl sorunu ve Aziz Nesin katkısı da tam buradaydı. O keskin gözlem gücünü gerçek bir aydınlanmacıda olduğu gibi eleştirisiyle (kritik) harmanladığı için toplumda böyle yankılanabiliyor, ortak söylemin, dilin de bir parçası olabiliyor. Voltaire'in yaptığını birkaç yüzyıl sonra başka bir coğrafyada gerçekleştiriyor, roman türünü eleştirisine araç kılıyordu. Yanlış mı peki? Hayır, kesinlikle yanlış değil.

Bizler de okur olarak Nesin'in içinde yer aldığı bağlamın ve yapının (aydınlanma) parçası olabildiğimiz oranda bir okur olarak değil ama bir insan olarak gerçekleşebiliyoruz ve seçim bizim. Nedir önemli olan? Hiç kimse Aziz Nesin denli bu soruya açık, kesin, tartışmasız bir yanıt verememiştir belki de. Onun yapacak çok işi, oyalanacak zamanı yoktur. Evrensel ülkesi (ütopya) için aracı kılamayacağı hiçbir şey yoktur ve yine bu yüzden herkesten daha namuslu, yalansız (riyasız) ve toktur. Şeytan (!) Aziz gelmiş geçmiş en büyük cennetlikler. İnançsız, Tanrısız olması sonucu değiştirmez.

Bu romanıyla daha erken yıllarında beni ona hayran bırakan şey birey ve kitle tını ve davranışlarını ayırabilmiş olması, spor (futbol) ekini üzerinden bir tür yazınsal toplumbilim yapabilmiş olması. İkincisi, onun geleceği kavrayan yaratıcı önsezisi. Çünkü bu önsezi günümüzün bu kitle ekinde (kültür) geldiği yeri neredeyse birebir kapsıyor, fazlası var eksiği yok. Bunu, gerçek bir aydın nasıl olur, sorusuna, Aziz Nesin gibi olur, demek için yazdım.

Yüksek sosyetedeki Ferferik Ailesinin biricik kızları Kerkenez Sevim, eski zengin Sarioğlu ailesinin son erkeği Sait Sarioğlu, İspanyol Aysel, yıldız futbolcu Duvar Ahmet, vb. çevresinde örülen oldukça yapay ve sarkmış kurgu, parlak tiplerini bu tutarsız yaşam örgüsü (kurgusu) nedeniyle taşımakta zorlanıyor. Bu tipler sağlam bir anlatı zemini üzerinde çok parlak (evrensel) tiplere dönüşebilecekken Nesin'in yazarlıktan anladığı şeyden ötürü kalıcılaşmıyor, aslında tiplleşemiyorlar. Okur onları evrensel tipe dönüştürmekte, bir başvuru örnekçesi yapmakta zorlanıyor.

Sıkça, metin, bütünsellik kaygısının yetersizliği nedeniyle gevşeklikler, kabul edilemez boşluklar içeriyor. Bazen Nesin'in uyarıcı, ısırtıcı, vurucu amacı yazının çok dışına, ötesine taşıyor. Roman aşağıda, geride, zavallı kalıyor. Can çekiyor. Bunda yazarımızın 50'li ve sonraki (belki 60'lı) yıllarda dergilerde çalışmalarını süreli yayınlamasının rolü çoktur. Aynı sorun, neredeyse aynı tonda 100 yıl önce İngiltere'de Charles Dickens için de geçerliydi. Onun da sorunu bütünlük ve yapı sorunuydu. Çünkü her ikisinde de ökelik ve anlaktan (zekâ) apaçık söz edebiliriz.

Gol Kralı'na gelince (Sanırım Sait Hopsait diye de oyunlaştı), yalnızca son bölümü, sayfaları için bile okunmaya değer. Çünkü bu Tozkoparan ile Hacetbaba arasındaki maçın anlatıldığı bölüm için yazıldığını tüm kitabın, anlamamak olanaksız. Bu kreşendo, senfonik doruk Aziz Nesin'in kıyıcı, keskin gülmecesinin satırları arasında bir kitle ekinin nasıl doğrandığının eşsiz bir anlatısı. Gözlenmiş incelikli ayrıntılardan bir toplum fotoğrafı çıkıyor kendiliğinden ve bu toplum aynasında kendimizi tüm salaklığımızla yakalıyoruz ister istemez. Bu kitle çılgınlığı için spor bahanedir. Aziz Nesin'in yargısı sert, acımasızdır. Düşmüşe el uzatmaktan (bu eğreti etik ilke) daha önemli değildir devasa futbol panayırı ve

didişen, tepeşen insanların çıkardığı patırtı. Kanıtı da o sahnelerde. Abartılmış gerçek gerçeği bozmaz, görünür, okunur kılar. Sorun gülmece, onun abartısında değildir.

Kitabı romanın eşiğinde bırakan şey de elbette gülmece, yergisi değil, yazınımızın başından beri sorunu olan şeydir: yazarımız, ağız tadıyla bir yazarlık yapamamıştır 20.yüzyıl başından bu yana. Çünkü toplumsal görev yazarlığını hep ikincilleştirmiş, önemsizleştirmiştir.

Yazık olmuştur demek içimden gelmiyor ama, yine de diyeceğim. Hele Aziz Nesin söz konusu olduğunda. Çünkü bu dilde gelmiş geçmiş en parlak gülmece anlayışına sahipti ve bundan eşsiz bir eleştiri çıkardı (İroni demiyorum. Aziz Nesin'de bu olanaksız-dı).

Fil Hamdi (1955)

Damda Deli Var (1956)

Deliler Boşandı (1957)

Aziz Nesin'in yazarlığının doruk yaptığı bir dönem 55, 56, 57 yılları. Dergicilik (*Dolmuş*), yayıncılık (*Düşün Yayınevi*) tüm hızıyla sürüyor. Zaten başına bu tarihlere değin gelebilecek her şey geldi. Yargılandı, tutuklandı, sürgün edildi, kovuşturuldu, izlendi, işsiz kaldı, vb. 40 yaşlarını sürüyor bu yıllarda.

Öykülerinin yazınsal değerini ayrıca içine alsak da bu gülmece öykülerinde hemen dikkati çeken bir nitelik var: kıratlarının yüksekliği. Evet, çok yazan ve toplumun açığını en çarpıcı biçimde yansıtma ekonomisine sonuna değin bağlı kalan Mehmet Nusret (Aziz Nesin) aslında hemen hiçbir yazarımızda olmayan bir yazı yazma biçimi, yeteneği geliştirmiş. Buna bir tür enazcılık (minimalizm) diyebilirim. Sanki sözcük kütesini yontan bir yontucu gibi yeni açılı yüzeyler açarak, nesnesini saydamlaştırıyor, anlaşılmağı sıfırlıyor ve okuyanda keskin, kaçınılmaz bir yüzleşme darbesi (şok) doğuracak çokyüzlü, aydınlık yoğaltan bir billur (kristal) oluşturuyor.

Böylece onun yazısının en belirgin, ana özelliklerinden biri ortaya çıkıyor benim açımdan. Öncelikle, öyküsünün (yazısının) altında us (akıl) ve aydınlanma kesinliği var. Bunun tartışılmasına bile izin vermiyor ve yaşamıyla da bunu ayrıca doğruluyor. (Not düşersek: Hiç sapmadı. Tüm yaşamı kanıtıdır.) İkincisi, öğreticilikle doğalcılığı belki yazı(n)dan ödün vererek, uçlara savrulma pahasına okurca kabul edilir düzeylerde biresimledi. Üçüncüsü yazısı saydam (şeffaf). Tüm toplumu değışik açılı arakesitleriyle kat ediyor bu yazı ama kanatmıyor, bulanıklaştırmıyor, duyguyla uyuşturmuyor, gösteriyor. (Bu anlamda epik.) Okur, gülmecenin, saçmanın bir adım berisinde kalıp yine de apaçık gösterebilme gibi bir yeteneği olabilir mi, diye sorma gereği duyuyor. Bir dördüncü boyut, yaşam kırıntısının, ele geçirilen nesne-özün yaydığı ışığın Nesin'in yonttuğu yüzeylere çarparak yansıyıp kırılmalarıyla büyümesi, artması ve söz konusu nesnenin görülmek zorunda kalınması. Buna abartma deyip geçemiyorum, daha çoğu çünkü. Chaplin'i anımsayalım. Mercek öyle yerleştiriliyor ki nesne-öz sanki oradan bize değil de bizden oraya yansıyor. Hangi yazar ortak paydasını bunca geniş tutabilmiş, okuru da anlatısının içine katmıştır? (Yine usuma ilk gelen kişi Chaplin...) Bedeli belki ağır olmuştur bunun, anlatı, kişisini (tip, karakter) yitirmiştir. Ama bu kişi (yazınsal kişi) üzerinde belki de tartışmak iyi olabilir. Soğurma, herkesin öyküsünü kendine bağlama, evreni içetme (kara delik) işlevi gördüğü çoktur bu yazın kahramanının. Aziz Nesin öbür uçta, ben böyle anlıyorum.

Yazarımız için ökelik (dehâ) yargısına, anlağının (zekâ) gücüne gözü kapalı katılıyorum. Gerçek bir dünya kişisi, karakteridir en başta (Aziz Nesin'in) kendisi, öylesine güçlüdür, cesurdur. Böyle bir insanın yazıyı aynı zamanda araç (enstrüman) olarak görmesini yadırgamamalı ve bundan olumsuz sonuçlar çıkarmamalıyız. Buna onun herkesten çok hakkı vardır, en başta.

Bu dediklerimin anlamı ne? Burada bir eytişmeli (diyalektik) süreç var. Toplumun irasıyla (karakter) bireyin irası içsel bir (b)ağla ilintili olsa da tam çakışıp örtüşmez. Birey, toplumu, en yetkin klasik anlatılarda bile aktarmak için yetmez ve tersi de doğrudur bunun. Yazar toplumun öznesiz duygu ve kararını anlatı konusu yapabilir mi? Bireyden kopabilir mi? Sezgilerimiz bir toplumsal ıra olduğunu ve toplumu oluşturan tek tek bireylerden ayrı davrandığını bildirir bize. Ama anlatımızı genellikle birey üzerinden kurgularız ve toplumun genelini bireylerle kurgular,

aslında indirgeme yaparız. Eğer bir yazar-aydın çıkıp da birey(ler)in, bunlar tipler bile olsalar, dalgalı kişiliğine güvenmek yerine özel kimi yöntemler geliştirerek toplumun ırasını olduğu gibi (bireyi üretecek kerte) avucunun içine alır, gösterebilirse bunun çok değerli olduğunu (tersini değil), yaratıcı bir buluş (keşif) olduğunu düşünmek zorundayız. Toplumun gülmececi eninde sonunda bireyde yankılanır (tersi ise yanlıştır), eğer o toplumun bireyi ise. İşte Aziz Nesin'in benim açımdan önemini ortaya çıkaran beşinci boyut bu. O toplumun ırasını ele geçiren bir öke (deha). Birçok nedenle bu toplum edasını (gestus) yakaladı ve tikele odaklanır, yoğunlaşırken bile bu toplumsal ıra anlatısına kesinlikle her kezinde eşlik etti. Örneğin Orhan Kemal'in de gizli bir toplum tinini (gestus) kavrayıp yansıttığı söylenebilir ama onunki içeriden, olgudan yükselen bir gösterme. Nesin'inki ise en başından doğrudan Bektaşî geleneğinin, Nasrettin Hoca temsil niteliğinin bilincinde oluşla ilgili... Aziz Nesin'in bireylerle, onların budalalıklarıyla değil toplumun genel anlama, algılama, yorumlama, gülme, ağlama, vb. ile derdi olduğu ilk yapıtlarından başlayarak anlaşılıyor. Eğer bunu kavrayabilseydik, onun Türk halkının şu kadarı aptaldır, derken ne demek istediğini anlamış olurduk. Buna verilen sürü tepkisi tam da işte Nesin'i kavradığı toplum tinimizle ve onun niteliğiyle ilgili ve tezini doğrulamış oluyor. Yazısının omurgasına oturduğu gerekçesini, demek istiyorum. Ve ekliyorum, hiçbir aydınımız, yazarımız, siyasetçimiz bu toplumu görüp de onun gibi acı çekmemiştir, hem de sayısız nedenle. Acaba buna Mustafa Kemal'i de ekleyebilir miyiz? O da çok acı çekmiş olmalı, bu genel ıramızla ilgili olarak. Ne yapılabilir, sorusuna Mustafa Kemal Atatürk, siyaset diye bugün de aşılmamış, en genel ve doğru yanıtı vermiştir (Ha, bu yanıtı vermek, toplumu çözebilmek, onun kendini içeriden aşmasını olanaklı kılabilme anlamına da gelmez.) Öte yandan Aziz Nesin'in yanıtı siyasallaşmanın işlevsel rolünü asla yadsınamakla birlikte sanırım tını tiple yıkamanın sezgisel bilincine ulaşmıştı. Devrim tarihselliğiyle kısıtlıydı ama tin zamansızlıkta yarasını iyileştiremezdi. O zaman belki tını ayna tutmak, kendi kötülüğümüzün, kusurumuzun güleni olabilmek sağaltabilirdi ama çok uzun, çok çok uzun bir zaman gerektirirdi bu da. Şunu söyleyebiliriz ki yazar için bu umutsuzluk noktası değildi. Kimsenin eleştiremeyeceği biçimde aynı zamanda umutsuz bir aydın olsaydı, yazısı kanatıcı, gerçek anlamda ironik bir yazı olacaktı. Onu ironinin azıcık berisinde tutan, insanlığa kuramsal (teorik) inanma gereksinimi, hümanizmasıydı. Bu hümanizma nedeniyle kişi olarak da çok ödünsüz, sert, katıydı, hem de sanırım başkalarından önce kendine karşı. Kendine çok acımasız davranmış olmalı. Bütün büyük insanseverler gibi insansızlık çölünde yeşerdi, yemiş verdi, yaşamını adadı. Ve biz Aziz Nesin'i sildik neredeyse, çok okunuyor (!) olması neyi kanıtlar? En büyük şeytan Aziz'di, bunu hepimiz doğrudan ya da dolaylı benimsedik neredeyse. Bir portresini çizemedik, onu yaşar kılamadık. Bu ironi olabilir mi, iç yakan?

Nesin hakkında daha epeyce yazacağım kesin. Onun kendimce bir portresini çıkarmaya çalışacağım. Türkiye'nin büyük çelişkisinin en önemli figürü olarak onu başa yerleştiriyorum. Bu çelişki aydınla yazarın buluşma ayrışma noktasıyla ilgili, ülkemizde. Yazarımız yazısı karşısında hiçbir zaman gerçek anlamda özgür olamadı. Bu iyi mi, kötü mü oldu? Yanıt veremem ve belki de yanlış bir sorudur. Çünkü bana göre gerçekten yazı(n)dan önemli bir şeyi taşıyor olabilir yaşam. Yazı(n) da onun bir anlamlandırıcısı. Soru(nu)muz yaşamı olabildiği denli evrensel bir insan kitlesi için nitelikli, anlamlı kılabilme, sanat (yazı) bunun en iyi yordumlarından biri kuşkusuz ama tek biçimi değil. Marx'ın dediği gibi insan(lık) tarihöncesinden kurtulamadığı için henüz, aydını kurbanla buluşturan (Bkz. Girard) törenler olmadan yapamayan bir dünyada yaşıyoruz. Yanlış anlaşılma istemem.

Yazı, kurbanın yerdeğiştirmesidir (ikâme) demek istemiyorum. Yazının belki başka gerekçeleri, kökleri vardır. Ama tanıklığımız bu törenin parçası olduğumuz gerçeğini imliyor.

*

Asıl sorumuz, okurluk beklentimizin ayrışma düzey ve derinliğinin nerelere değin inebileceği ya da yükseltilebileceğidir. Yazıyı soyutlayıp evrensel yazı ölçütleri içinde bir okur yaklaşımı benimsediğimizde bu saltık soyutlama bizi bir yere taşıyabilir ama buna cennet (ütopya) diyebilir miyiz, demeli miyiz? Öte yandan buradallığı (tin ve tensel burada oluş) göreve ilintilendirdiğimizde ve tüm yaratıcı edimi de buna iliştirdiğimizde (endekslediğimizde) dünyaya daha fazla batmak bir cennet vaadi olabilir mi, yoksa derinleşen kendi cehennemimiz mi olur? Yaratım (sanat) her dünya için bir ikincisinin olasılığı ve olanaklılığı üzerine bir önermeden başka nedir? Belki de uç(lar) diye bir şey yok. Saltık diye bir şey yok. Yalnızca okurluğun, araştırmanın derinliğinden, daha derinliğinden söz edebiliriz. Ben buna merak, öğrenme isteği ve onun sınırsızlığı diyorum. Aziz Nesin için iyi bir tanım da bu olmaz mıydı?

*

Öykülere gelince, bizleri şaşırtan bir konuya açıklık getirmek gerekir. Sanki yazar toplumda bizim hiç karşılaşmadığımız gülünç olaylarla karşılaşılıyor ve bunları bize aktarıyormuş gibi düşünmek kolay geliyor. Oysa o toplumumuzun karşılaştığımızda bizi hiç de güldürmeyen sıradan gündeliğinin özenli bir tanıklığını özgül bir dile çevirmekten, dönüştürmekten çoğunu yapmıyor. Yani gündeliğin, sıradanın içindeki gülmece (komik, mizah) Aziz Nesin'in diline geliyor, o dilden geçince böyleleşiyor. Kuşkusuz Aziz Nesin çok iyi bildiği ama sanırım kimseye de anlatamadığı gerçek bu olmalı. Bazen demiştir, özel bir yaratıcılık gerekmez, bu toplumun nesine baksan gülmece orada zaten. Ne demek istediğini anlayan

olmuştur (umarım). Çünkü onun anladığı anlamda gülmece aranmaz, saklı, gizli, örtülü değildir. Oradadır, çıplaktır ama ortalama koşullanmış algı ayırımsamaz bunu. Ancak Nesin'in dilinden anlatılmalıdır ki görülebilsin aykırılık, çarpıklık, sıradışılık. Okur kendini biraz zorlarsa güldüğü şeyin her zamanki şey olduğunu anlar. Ona Aziz Nesin'in (Midas) parmaklarının dokunması yeter. Yalnızca bu dokunma bile karnaval(esk) için başlangıç noktasını oluşturmaya yeter. Tam o anda birisi birisi değildir. Aziz Nesin gibi. İçimizden biriyken dışarıdan, gösteren birine dönüşür ve gösterdiği şey (biz; bu gösterimin ışığı altında dayanılmaz derecede gülünç olan) gerçekten de öyle dayanılır şey değildir.

Kitaplar (3 kitap) ilk üç kitabın çizgisini sürdürüyor. Gülmece (mizah) yazıyı ele geçiriyor ve istediği yere taşıyor. Okur yazıya bakacak durumda değil, zaman da yok. Toplumun tüm davranış ve dili, kurumlar ve onların insanlarla ilişkileri vb. her şey konudur. Çünkü her şey dikkatli bakılırsa çelişkiyi taşır. Sokaktaki kedi bile bu çarpıklığın bir parçasıymış gibi davranır. Her çarpıklık, uyumsuzluk da güldürür ötekini. Dışarıda, orada olduğu, bana bulaşmadığı için. Ama bu bakış açısının çarpıklığı dayanılmazdır işte. Aziz Nesin anlatıcı yazarını bu ikilemin içine sıkça sokar (özeleştirir ya da bütünü parçası olmak).

Bütün olarak yukarıdan bakılabildiğinde bu sayfaların arasından bize ilişkin yaşamın gürlükle fıskırdığını algılayabiliyoruz. Tek tek öykülere bağlandığımızda birinden öbürüne atlarken yavanlığın, yinelenmenin sıkıntısını aşmanın yolu olarak bu türden bir Aziz Nesin okuması öneriyorum.

Tekniğini ona bağışlamak kaçınılmaz. Betimlemenin yerini söyleme(ye) bırakması yaşamın devingen yapısına ama yazarımızın gelecek tasarısına da bağlıdır. Dil çöz(g)ücü bir araçtır, bir silahtır da onda. Dili sokar, dille sokar, yaşamın yerinden kalkmaz çekide taşlarını kımıldatmak, yerinden oynatmak için. Peki, bir yere bağlanmadan, durmadan devinimi tanımlayabilir, kavrayabilir miyiz? Bu sorunun yanıtı Aziz Nesin'de (en azından ilk kitaplarında) açık... Henüz bir yazı kuramı, anlayışından söz etmiyoruz bu nedenle. İlerilerde kendisi bu konularda yıkıcı tartışmalar başlatmış, kışkırtmalar yapmıştır.(Düşünce ilerlesin diye.) Ben de bu konulara sıkça döneceğimi sanıyorum.

Alışkanlıklarım yazının kendinde (nesne olarak) tadının peşine düşmüyor mu? Düşüyor tabii. Bu yazı tadını bulduğumu ileri süremem. Bir biçemden, bildik anlamda ama söz edemem. Nesin'in böyle bir tasası yok. Yazı onun önünde bir nesne değil. Keşke olsaydı diyebilir miyim? Çünkü bu Aziz Nesin'in yukarıda tartışmaya çalıştığım özelliklerini baltalayabilirdi. Bir kuruntu mu? Temelsiz bir varsayım mı bu?

Bunlar haftalık gülmece dergilerinde yazı olarak okunup geçilecek (atılacak), dilsel bir tat bırakmayan, biraradalıklarından izleksel bütünlük çıkmayan, arkada büyük bir başlığa (izleğe) gönderme yapmayan, aslında her şeye gönderen anlıksız metinler bir yandan. İçlerinde tikel örnekler olarak yaklaşıldığında kalıcılık taşıyanı, yazınsal bir yere yerleştirilebilecek olanı çok az ya da yok. Tipik Aziz Nesin öyküleri ama tipik öyküler değil. Bunun halk dalkavukluğuyla ise hiç ama hiç ilgisi yok. Aziz Nesin her şey olabilir ama halka temenna çakacak biri hiç değil. (Bunu sayısız örnekle de gördük.) Ben onun Stendhal gibi sırtında aynayla dolaşan ve toplumunu olduğu gibi yansıtan biri olduğunu düşünüyorum. Olduğu gibi derken sıradan insanların onarıcı, giderici, yatıştırıcı, durumu kurtarıcı (oportünist, idareci) yaklaşımlarından söz etmiyorum. Tersine, bunların ayıklandığı bir dil, altta yatan çelişkiyi (gülmeceyi) yüze çıkarıyor, görünür kılıyor.

Artık kesiyorum. Sürececek Aziz Nesin araştırmalarım...

Bir Sürgünün Anıları (1957)

Nesin'in Bursa'da 1947 yılında, 3 ay 10 günlük sürgünlük anılarını içeren kitap gerçekten insanın içini burkuyor. Amerikan yardımının Türkiye üzerine niyetlerine değinen '**Nereye Gidiyoruz?**' yazısı nedeniyle, 12 Ağustos 1947'de on ay tutukluluk, dört ay da Bursa'da '*emniyet-i umumiye nezaretî*' altında bulundurulma cezasına çarptırılan Aziz Nesin bile geçmişteki tepkisine, bağışlayıcılığına sonraki basımlarında haklı olarak isyan ediyor.

Bir belge niteliği taşıyor kitap. Aziz Nesin tüm yazın yaşamında belgeci yanını öne çıkardı, her yapıtı aynı zamanda zamanını belgeledi. Bence Türkiye'nin 45-50 sonrası tarihini yazarın yapıtlarından belgesel gibi izlemek olası.

Kitabın baskı olarak, bir özel ve değerli yanı da ilk baskıda yer alan Yalçın Çetin çizgilerini içeriyor oluşu. Bunların başlı başına ayrı bir değer taşıdıklarını ileri sürebilirim. Ayrıca kitap arkasına sonraki basımlarda yaptığı eklerle olayın aydınlanmasına ve dönemin tinine tanıklığa daha da yakınlaştırıyor okurunu. Okur şunu ayırmıyor, tıpkı öykülerinde olduğu gibi: Aziz Nesin her yazdığı sözcüğü aynı zamanda bir kanıtla dönüştürüyor, çünkü gözünde yazar aynı zamanda topluma karşı sorumlu bir aydın. Ve belki okuru olarak şunu da söyleyebilirim. Hiçbir yazar ya da aydınımız onun gibi taşıyamadı bu sorumluluğu. En büyük, aşılmamış örnektir. Ülkemiz koşullarında sanatın aydınla buluştuğu en yetkin, iyi örneği bilinçle oluşturmuştur. Acısından bal eyleyen (Hasan Hüseyin'in dediği gibi) bu eşsiz tarihsel insan, tüm bu nedenlerle belki aktörenin de (etik) eylemli, kılğısal örneğini verebilmiştir. Onun yazısından sonuçta tüm bir toplum ve onun ırası (karakter) ortaya çıkmaktadır. Gerçek anlamda ilk toplum dökümcümüzdür. Derlemiş, sınıflamış ve ilkörneği herkesin hizmetine sunmuştur. Yani onda yüzlerce ve yüzlerce figür toplamından ortaya çıkan bir toplum değil, bir birey gibi davranan toplumun duygusu, edası, duruşu, tepki verme biçimi beliriyor.

Nasıl ilkel, düzeysiz bir çevrede yaşadığının kanıtları ise gerçekten mide bulandırıcı... Bugün değişen yalnızca bir şey var: Aziz Nesin'in yokluğu. Onun cesareti ve direnişi, onun eleştirisi, onun usu artık yok ve bu toplum yalnızca bu nedenle bile kat be kat hızla çürüyor, yok oluyor.

Anlıyoruz ki Aziz Nesin'in derdi hiçbir zaman ve özünde birilerini güldürmek, gülüp geçmelerini sağlamak olmamıştır. Onun gülmececi yaşamda seçimiyle ve bir zorunlulukla ilgili. Anlı şanlı yazınımız yaygın örneklerinde eğer bu eleştiriyi (eleştirel gerçekçilik) taşıyabilseydi, gündemimiz çok başka olabilirdi, ortada gerçek, somut bir yitim var, demek istediğim.

Acı duyduğum ve her yönüyle incelenmesi gerektiğine inandığım bir konu da bununla bağlantılı. Gülmeceyi içerikten ve eleştiriden nasıl soyutlayabildi, ayırabildi bu toplum? Elinde olmadan mı? Gülme bir anlık (zekâ) işi ve belirtisiyken nasıl güldüğünü sanan ama pişkin pişkin sırtan budalalar, ahmaklar sürüsü olduk? Bunun politikasızlık ve felç olmayla bir bağı var mı?

Nesin'in en güzel, anlamlı kitaplarından biri sanırım.

Koltuk (1957)

Toros Canavarı (1957)

Kazan Töreni (1957)

1957'de Aziz Nesin 42 yaşında ve bir patlama gerçekleştiriyor. Bir yıl içerisinde 5-6 kitap yayınlıyor. Bu bolluk elbette niteliği niteliksizlikle sıkıştıracaktır. Güncel, geçici, çarpıcı (efektif) olanla kalıcı *gülüt* (sözcük Nesin önerisidir), espri, hatta inanılmaz ama 1957'lerde dilimizde yaratıcı ironi (sözcüğün gerçek anlamında) bir araya gelmektedir. Benim anladığım yazarımız yazılarını dizgeli bir usavurumla sınıflandırıyor, amaca uygun nitelik yüklüyor yazısına. Sonradan tümünü bir potaya koyması geçimlik (kaygı) olarak açıklanabilir ve yanlış olmaz ve öte yandan yanlış olur. Bugün artık yazarın, ölümünden bunca yıl da geçmişken buna gereksinimi yok. Güldürü dergilerinin sayfaları dolduran espri mantığını yıldızın parladığı o eşsiz kavrayışı imleyen öykülerle bir araya getirmek okura haksızlık da sayılabilir, hatta sayılmalı. Aziz Nesin'in eleştirel, özgün bir seçkisini yazınımızın gündeminden ummak budalalık mı olur (Ne dersiniz Sayın Ali Nesin?) Beni izleyen bilir ki ben budalalıktan yanayım, eğer budalalık buysa...

Aziz Nesin'in ölçünlü, ortalama bir yazı niteliğinden ödün vermediği açık. Türkçe'de yetkin birisi. Ayrıca üstün biri, gerçekten öke (dâhi). İnanılmaz hızda bir kavrayışı, kendine mal edişi olduğu belli. Çalışma dininin imanlısı olduğu da bilinmez değil. Çalışıp arı gibi bal üretmenin, aylıklığa hoşgörüsüzlüğün ermişidir. Öte yandan siyaseti çalışma dini yapan püriten anamalcılıkla yolunun en başta ve kökten ayrılması da bir o denli anlamlı. Sosyalizmin üretimci döneminin yerel önderi... Genç Nazım gibi çalışmak=üretmek=sosyalizm onun da geçerli formülü. Yaratıcı gülmececinin, yavaşlık ve sabır gerektiren içeriği de bir başka çelişki kaynağı. Tüm bu çatışkaların, çelişmelerin içerisinde bir tansık gibi doğmasına ise şaşırılmalı mıyız bilmem?

Doğruyu kendine bağlayan büyük insanlardan biri Nesin. Yanlış yapmayı, görmeyi, görünmeyi kendine ve herkese yasaklamış(mı)dır. Bunca doğru biri, gündelik yaşamın hayhuyu içinde çekilmez ama gündeliğin ötesine geçtiği yerde öncü olmaması da kaçınılmazdır. Başkasına acımasız davranması beklenir, kendine karşı da, gizli bir çileci (olmalı.) Ama bu yazar özelliklerinden sıyrılmayım bu okumamı. O zaman geriye üç kitaba serpiştirilmiş, diğerlerinden bir biçimde hemen ayrılan ve okuru estetik bir hazla sarmalayan tansıma anları, alanları kalıyor. Eğer yaşamımı Aziz Nesin'e adasaydım, ki bir değil belki yüzlerce adanma gerektiren birinden siz ediyorum, yapacağım şeylerden biri bu ayıklama olurdu. Bir katmanı, kaymağı ayırmak, bu konuda yazınımızın burnu büyük, kibirli önyargısından da yazarımızı kurtarabilirdim belki (Çok güç olduğunu biliyorum.) Sanılagelir ki bir yazarın yazdığı her şey aynı (değerlikli) şeydir. Böyle bir şey yok. Bir tümce, bir sözcükle de yazar olunabilir ama bunu kabul etmek, ettirmek zordur. O yizden iyinin (!) yanında çöpe, çöp kokusuna katlanır ya da tersini yaparız. Tümünüyle atıveririz çöp sepetine. Bu kendimizi sepetin dışında görme, gösterme şansımızı çoğaltır. Nesin'e (ki kendisi buna aldırdı, boyun eğmedi, asla pes etmedi) bile yapıldı bu. Tamam bizi hiç kimsenin yapamadığı gibi güldürdü ama gülmek başka sanat, yazın (edebiyat) başka.

Böyle bir noktada eğer olsaydı yazınbilimi ve ona bağlı eleştiribilimi devreye girecek, ölçütler özel olguya uygulanacak, kısa gelen ya da taşan her ne ise saptanacak, Aziz Nesin'in neden yazar olmadığı kanıtlanabilecekti ya da tersi.

Duyuruyorum millet, Aziz Nesin harcanmıştır ve harcayanlar yalnızca onu öldürmeye yeltenenler, öldürenler değil, onunla sözde aynı safta görünenlerdir.

Yöntem çok yalındı. Birçok yazarımız gibi (çok yakın zamanlara değin belki de tümü, Orhan Kemal'i nasıl anımsamam) yaşamak, ayakta kalmak zorundaydı. Bu ökenin (dâhi) en iyi bildiği iş yazmaktı. Geçinmek için yazacaktı. Üstelik bu adam kovalanan bir devrimci, solcu siyaset adamıydı ve bunun ne demek olduğunu, siyaseti soytarıca bir parlamentoculuk sananlar dün de bugün de anlayamayacaklar. Ve hepsinin tepesinde, birçok adı çıkmış solcu yazarımızın kıyısından bile geçmediği bir etik (anlayış) vardı. O topluma bir etik (ahlak, aktöre) öneriyordu ve işte bunun için yaşıyor, bunun için yazıyordu. Yönteme gelince, dediğim gibi çok yalındı. Yapıtının, tartışmasının (polemiğinin) tümü dizgelice gözden geçirilecek, yazısı içinden yazısı süzülecek, ayrıntı, yoğurdu, peyniri, yağı, kaymağı ayrıştırılacaktı. Bunu koşutlu okuma yapan yetkin bir kurul yapacaktı hem de. Böylece Zübük, masallar, vb. dünya yazınına katılmanın yolunu açacaklardı ve Akbaba, vb. öyküleri içinde yitip giden, kömür ocağındaki elmas gibi ışıltılar saçıyor olsa da yeraltında kimsenin ayımsayamayacağı öyküler Türk ve Dünya yazını içinde hak ettikleri yeri alacaklardı.

İşte öneriyorum. Nesin Vakfı ve amacı soylu ve değerli bir kalıt. Eşsiz bir örnek ve girişim. Ama bir Aziz Nesin Enstitüsü ya da Araştırma Vakfı da oluşturulmalı (çok gecikmeden). Yoksa böyle yayınlandıkça sütü bol ineğin yazgısı onu da bekliyor. Şimdilik süt var, bereketli. Ya sonra?

Şimdi üç kitaptan birkaç örnek öyküyü bu çerçevede imleyecek ve keseceğim yazımı: **Koltuk (Koltuk)**, gizilgücüyü, **Kuyruk (Koltuk)** düşlemsel düzeyiyle, **Şermendi Ne Zaman Doğdu? (Toros Canavari)** ironik eleştirisiyle, **Dolmuşun Kapısı** ve **Gaçıncı Gılinik (Kazan Töreni)** toplumsal tipoloji taslağı olarak, **Verem Olmak Lazım, Muhasebeci, 78 Santimlik Arsa Kes!, Pazarlık (Kazan Töreni)** dayanılmaz ironileriyle. Belki bu öyküler daha genelleştirilmiş bir seçimde elek altında kalabilir, bunu da unutmamalıyız. Ayrıca Aziz Nesin tüm kaygularından arınık yazabilseydi bu öykülerin kimbilir nasıl da güzel olabileceklerini kestiremiyorum bile.

Ölmüş Eşek (1957) Mahallenin Kısmeti (1957) Hangi Parti Kazanacak (1957)

Aziz Nesin'in 1957 yılına ilişkin topografik haritasını çıkarmak zor değil. Belki iki yüze yakın seri üretim öykünün ortak paydası niteliğin altta ve üstte eşikleri olması. Alt ve üst eşiklerin arasına yerleştirilebilecek özellikle de eleştirel, gözlemci, gerçeğimizi, toplumsal iramızı açığa çıkararak (ifşa) kalıplı biçimiyle öykülerin ötesine geçen sayılı örnek de var. Henüz daha tüm bu öykülerin önünde şaşkınlık, hayranlık duyuyor olsam da bir yazınbilimci, eleştirmen olarak duramıyorum. Daha çok toplumbilimci, siyasalbilimci vb. biçiminde öykülerin beni itip yerleştirdiği konumundan geliyor bu değerbilirlik, tanırılık. Böyle bir yapıdöküm ve sökümlü çalışması tek kişi örneğinde yeryüzünde ender rastlanır. Toplumun ırası öğelerine ayrıştırılmış, derlenmiş, dizgelenmiş olarak ökece bir kavrayış ve ussallıkla sınıflandırılıyor ve biz aynada kendimizi görüyoruz. Bunu yazı(n) yapan şey sözcüklerin kullanılmış olması. Yer yer yaratıcı anlaksal buluşlar, tansıksız pırıltılar bizi bocalatıyor ve görülmemiş bir yazı tadı, estetik yargı verme isteği kabartıyorsa içimizde biraz sonra o hamarat, çalışkan, arı gibi dille karşılaştığımızda yeniden yanıldığımızı anlıyoruz. Kalem tutan elin bir tek derdi var: Konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için aracı (enstrüman) daha ustalıkla kullanmak. Evet, Nesin'de (erken dönemde) dilin kıvraklığı, anlatım gücü, tutarlılığı ekonomibilimiyle ve usçulukla ilişkili güzelduyudan (estetik) çok. Bunun kaynağında yanılmamak, yanıltmamak sorumluluğu, çok derin, püriten bir etik (püritanizm) kılıcı, sertlik var.

Aynı şeyleri yinelemek istemiyorum. Özgün, gülmece ustalığı yanısıra bana göre yazınsal değer taşıyan öykülerine işaret edeceğim, birkaç genellemeden sonra. **Ölmüş Eşek**'de kanıtlandığı üzere çarpıcı, gerçekten yaratıcı, sonsuz bir kaynaktan gelmişçesine arka arkaya bastırarak buluşlar, yazarın önüne engin bir alan açıyor. Hemen hemen buluş gücü her şeyi aydınlatıyor ve abondone olan, ışık saçan olguya (bulunan şeye) kapılıp sürüklenen okura geri kalan her şey vız gelip tırıs gidiyor. Ölmüş eşek öbür dünyadan ölüm öyküsünü anlattığı mektuplar yazıyor yaşayan dostu eşek arısına. Eh, bu geniş yelpaze üzerine şu ülkede neler yazılabilir, kestirin. Aziz Nesin'e gereken tek şey olsa olsa fazlalıkları atmak, düpedüz yazmak olmuştur. Çünkü işin belki yüzde doksanı yaratıcı buluşla düşünce aşamasında bitirilmiştir çoktan. Neyin önemli olduğunu biri çıkıp bana söylesin yoksa şarkıcı sanatçılar (!) gibi yazıcı sanatçıların kasintısından, kibirinden boğulup gideceğiz şu dar-ı dünyada. Öte yandan öyle bol yazdı ki Nesin, herkes bunu yazabilir, sandık. Kanıksadık, beğenmez olduk. Kolay geldi bize. Oysa bir daha da *böyle* yazan biri gelmedi. İş, eleştiride, cesaretle bence...

Aziz Nesin için belki en önemli (ama erken) yargımı vereceğim. Fraktal geometrinin sonsuz yinelemeli yalınlık ilkesinin insanbilimlerinde (toplum, dil, vb.) ve dünya ölçeğinde sanırım az bulunur karşılığını, örneğini oluşturuyor yapıtı. Üstelik insanı şaşırtan yanı, bilincin doğadaki fraktallığın tersine, burada devrede olması belli ölçülerde. Bir ağ (network) yazarı demek ki... Kazlar birbirlerinin tek

kanat ucundan sürüyorlar göçü, katarı. İlmek ilmek, düğüm düğüm üstüne atıldıkça halıyı henüz göremeyen bizler kolay usanabiliriz belki ama karmaşık (kaotik) halı da yalın mı yalın bir ilkenin yinelenmesine borçludur varlığını, yaprakta, botanikte, anatomide, evrende (kozmos) ya da kristalografide, yani aslında her işte olduğu gibi. (Taylor'ın kulakları çınlasın ya da Ford'un!) Yazısının yediden yetmişe güçle bizde yankılanmasının nedeni tam da bu olmalı... Rudolf Arnheim'in saptadığı geometrik arketipler gibi (Arketip eklentisi bana ait). Aziz Nesin de en yalın sözcük-yapıları bir kez kavrayıp bilince çıkardıktan sonra sonsuz, kat(man)lı dilsel yapı arkadan, haliyle sökün edecekti(r). Arketipin en yalın, som *Bir* olduğunu düşünebiliriz. Elde bir olduktan sonra hazinemizin ucu bucağı yoktur, bunu herkes bilir.

Bıraksalar sonsuza değin halka halka genişleyecek bir yazı onunkisi. Hemen belirtmeliyim ki bu yinelenebilir artım (fraktallık) bin varlığı sanat yapmaya yetmez, her ne kadar dizem (ritim) güzelduyusal bir yapı ögesi olsa da. Aslında bunu tartışmak isterim. Sanatın sapmayla ilişkisini yani... Sanat dizemin (ritim) içinde mi varlık kazanır yoksa kırıldığı yerde mi? Deneyimlerim kırılmaya yatıyor. Eğer sanat için kırıksız, kesintisiz dizem yetseydi, en kusursuz sanatçı ve sanat yapıtı doğrudan doğanın kendi olurdu. İşte tezim de bu. Sanat aksak dizemde, dizemle... Sanat, şu kusurlu (imge) insanla!

(N'olur yanlışlayın beni!)

Nesin dokuması, besin zincirinin doğal (yani tinsel, tarihsel, toplumsal) uzantısı olduğu için döneminin tinini de başarıyla yansıtıyor kuşkusuz ama dikkat: Bu da yapıtı sanat yapıtı yapmaya yetmez. Bir şeydir ama her şey değildir. Sözü uzatmadan öykülerimi seçeyim en iyisi:

Ölmüş Eşek zayıf halkaları da olan ama yine tümümüzü kaç kuşaktır sarıp acı acı güldüren uzunca bir dizi-anlatı.

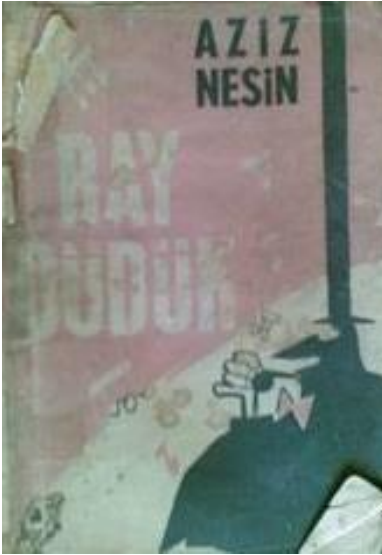
Mahallenin Kısmeti'nde, ilk öykü **Mahalleye Gelin Geldi**, yine toplumsal bağirsaklarımızı ortalık yere döken, erkekçil namus anlayışımızı yerle bir eden önemli bir öykü; **Oh Kurtuldum** elden ele düşen kadının karayergisel (ironik) anlatısı.

Hangi Parti Kazanacak'ta, Nesin külliyatının yanlışlıklar komedyasının ilk örneklerinden **Usulen**; Amerikanofil Türkiye'nin gündelik yaşamında Amerika'nın yerini enfes biçimde sorgulayan **Bizim Eve Amerikalı Misafir Gelecek**; yine sözkonusu külliyatın ilkörneğinden (prototip) **Çocukları Ağlatmayın**; devlet çarkının söylemiyle kurgulanmış bürokrasi yergisi **Bir Demet Maydanoz**; döneme kültürel tanıklık öyküsü **Eğlenelim Arkadaşlar**; gerçek bir güldürü başyapıtı **İğneli Fiçir**; toplumsal ikiyüzlülüğümüzün bugün de etkili anlatısı **Kahraman Milletimin Yiğit Çocukları**; özellikle dikkatimi çeken öykülerdi.

Bay Düdük (1957)
Havadan Sudan (1957)
Nazik Alet (1957)

Aziz Nesin okumalarımnda bir takılma (1957) var. Plak izik ve tık tık iğneyi geri atıyor. Müzik ilerlemiyor. İlerlemeyince kendini yineleyen yarım yamalak bir nota aşındırıyor okurluğumu (ve Nesin beklentimi.)

Aziz Usta 57 ve onu izleyen birkaç yılda seri üretime geçmiş. Böyle yapınca saygımızı zorlayacak kerte ortalama altına düşürmüş m yazısını? Hayır! Ama işte aradığım söz de tam buydu. Ona ortalama yakışmıyor. Oyle olağnst bir anlak, oyle yaratıcı bir insan ki doruklarda, büyük dalgaların üzerinde, kapıların eşiğinde görmek istiyorum. Yaratıcı gücüne (bu ender bulunur gizilgüç) de inanmışım bir kere.

1 Mayıs'ta TKP'ye içimden teşekkür ettim çünkü Kadıköy Meydanındaki gösteride anımsananlardan biri de Aziz Nesin'di, posterini oradaydı. Çok duygulandım. Türkiye'de sol nasıl Mustafa Kemal Atatürk', solun neresinden olursa olsun yere göge sığdıramamalı ise aynı Şeyi Aziz Nesin için de yapmalı. Toplumun duyuncu, solun namusu, insanlık onurudur, bu denli açık.

dnszliğne ben kişi olarak gerek duyuyorum ama ortalamalarda seyreden seri üretimine de duyuyorum aynı gereksinimi. Yazınsal açıdan bireysel doyum sağlamayı umarak nasıl haksızlık ettiğimin ayırımına varıyorum birden. Onun yapıtının bütünü, toplumun tek tek bireyleri için değil toplumun tümü için bir aynaydı ve topluma kendisini her koşulda açık, tüm çıplaklığıyla gösteriyordu. Bugün oğullarının bile ona layık olmadığını düşünüyorum. Tüm bir toplum olarak da değiliz. Ona ihanet (!) ettik. Bayrağını yere düşürdük. Bu söylediklerim yazar yanını da özellikle kapsıyor, yanlış anlaşılmasın. Yazınsal değer ve geçerliliği ne olursa olsun, uzunca bir dönemin anlı şanlı yazarları bile onun tırnağı kadar olamadılar, yazık ki. Yaz(d)ı(k)larını asla savun(a)madılar. Savrulduklar aptal sürüler gibi...

Sürekli yıldırımlar saçan değil tüm ökeler gibi aynı zamanda uyuyan bir öke o da. Arada Zeus gibi uyanıp öfkelendikçe Olimpos'un tepesinden tanrısal yaratılar, olağanüstü, evrensel güzellikte ürünler yağdırmaya ortalama (vasat) bir yazar olduğuna inanacağız neredeyse. Ama daha önce de söylediğim gibi sayfalar ve sayfalar sonra okurun karşısına öyle bir öykü, bölümce, tümce çıkıyor ki değme yaratıcıları kıskançlıktan çıldırtabilir. Özellikle buluş, karikatürleştirme, eleştiri, gösterim gücüyle, etkisiyle... Bizim kıtlık evrenimiz onun elinde bolluk evrenine nasıl dönüşüyor kavramak zor. Özgünlükten ödün verdiği falan yok. Motoru devindiren gücün kaynağı ne sorusuna, kendini ateşleyen motor yanıtını veriyorum. Yandıkça artan bir yakıtı var, sonsuz '*devr-i daim makinası*' gibi.

Belki daha önce yazdıklarımı yineliyorum. Ama yineliyor olsam da düşüncelerimin her yeni okumamla ateşlendiğini, tazelendiğini belirtmem gerek. Üç öykü kitabını daha okudum. **Bay Düdük**'te, toplumsal döküm (envanter) çalışmasının olağanüstü örneklerinden biri **Yüce Katına**, tepe taklak edilmiş bir dille yapılan soyut gülmece **Ali Bey'le Bir Konuşma**, ironik **Sen Haline Şükret**, kırtasiyecilik eleştirisi **Yeşil Şapkanın Esrarı**, ülkemizde yurtsever olmanın olanaksızlığının eşsiz Şvayk öyküsü **Ben Bir Yurtseverim Beyefendi**, Zübük'ün ilk örneklerinden (prototip) **Çarıklı Kurmay; Havadan Sudan**'da, devlet dairelerinde rüşvetin fotoğrafı **Hele Hele**, toplumsal iletişimsizliğimizin acıklı öyküsü **Okul Aile Birliği**, demokrasi kavrayışımızın basitliği **Demokrasi Yasak**, bir başyapıt **Çamaşır Günü** (altını çizmek istiyorum, Olimpos'tan düşen yıldırımlardan biri), yine unutulmaz bir öykü başyapıtı **Peki Olur Şekerim; Nazik Alet**'de, sokak hayvanlarıyla insanların ilişkilerinin acı-gülünç yergisi **Tarzan'ın Sahibi Kim**, yapsatçılık gerçeğimizin 50 yıldır değişmediğinin kanıtı **Bülbül Yuvası Evleri**, yine hoş bir kırtasiyecilik eleştirisi **Develer Ne Oldu**, birbirinin dilini anlamayan iki dünya yazarının büyük buluşmasının dayanılmaz güldürüsü **Dünyanın En Büyük İki Yazarı** benim öne çıkardığım öyküler. Ama siyaset, okul, aile, ticaret, devlet kurumu, bar, ev, günlük yaşam, askerlik, esnaf dünyası, Doğu, Batı, vb. tüm toplumumuzun (ve dilimizin) tanıdığı bu öyküleri bir kez daha ele, bir Aziz Nesin seçkisinde ya da Türk öykü derlemesinde kesinlikle yer alması gereken öyküleri (bu üç kitaptan) ayır dersiniz, işte:

Çamaşır Günü

Peki Olur Şekerim,

Tarzan'ın Sahibi Kim.

Biraz Gelir misiniz (1958)
Bişey Yap Met (1959,1973)
Toros Canavarı (1963)
Düdükçülerle Firçacıların Savaşı (1968)

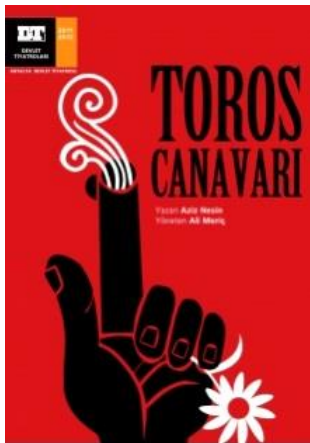
Doğrusu Aziz Nesin'in ilk oyunları beni şaşırttı ve bu ciltte toplanan **Toros Canavarı** bir yana (**Toros Canavarı**, daha önce yazdığı öyküden yazarın oyunlaştırdığı bir çalışma) diğer üçü Nesin'in ilk roman ve öykülerini okudukça kafamda kemikleşen sıradan, yavan yinelemelerin bir yanılısına olduğunu, yazarın yaratıcı ökeliğinin (dehâ) fırsat buldukça kendini gösterecek biçimde pusuda beklediğini kanıtlamış oldu.

Bu oyunlarda beni en başta sarsan şey, evrensel izlekleri, içerikleri oldu. Aziz Nesin öykülerinde güncel bunca sarılmış, batmışken oyunlarında daha derin, kökten çatışmalara, filozofik sorgulamalara yönelmiş, belki de kafasında para kazanmanın, geçimlik kaygunun dışında özgür yaratım alanı aralamıştır.

Sonra dramaturgi konusunda özeni, sahne gözetimi, oyun (tiyatro) bilinci şaşırtıcıydı. Yarattığı karakterler, sahneye giriş çıkışları, özellikle kusursuz diyaloglar tüm önyargıları silip süpürmeye yeter de artardı bile. Sanki torbasında hazır binbir çeşit yazı ürünü varmış da elini atıp...

Supi (?) ustası Mateh'in sanat ile meta arasında sıkışmasını, buna bağlı yeryüzü cepheleşmesini, kazanmayı ya da yitirmeyi anlatan **Biraz Gelir misiniz**, neredeyse Shakespeare'yen bir izleği sürüyor. **Bişey Yap Met**, ondan aşağı kalmıyor, daha sert ve çarpıcı bir anlatımla, sürüye karışma, sürünün parçası olmakla ölüm pahasına kendi olma, insan kalma arasındaki dramatik çatışmayı ele alıyor. Ben Aziz Nesin'in 50'lerin sonunda bu evrensel konuları üstlenme cesaretinden ve belli düzeylerde bunun üstesinden gelme biçiminden etkilendim başta. **Düdükçülerle Fırçacıların Savaşı** da yine erken belirişi içinde yalnızca ulusal ölçekte öncü ve biricik yaklaşım olmakla kalmıyor, bence büyük savaş, faşizm ve soğuk savaş dönemi uluslararası siyaset ve davranış biçimlerini, daha sonra bunu konu yapan birçok Türk ve Dünya sanatçısına örnek oluşturacak biçimde sergiliyor. Devletin ve onun öteki devletlerle ilişkilerinin özündeki saçma komiği belki yıllar sonra aynı güçte Fellini'de görmüşümdür. Bence bir dünya yapıtıdır bu. Bu oyunu sahnede görmek isterdim. **Toros Canavari** için çok şey söyleyemem, öyküdeki mantık teatral öge öne çıkarılarak sürdürülmüştür ve öyküden yanayım açıkçası.

Doğrusu şöyle bir izlenim edindim. Çok erken zamanlarda, daha 50 sonlarında Nesin Batı yazınında, tiyatrosunda yeni arayışları, örnekleriyle izlemiş, biliyor ve onlardan esinleniyor. En başta *uyumsuz (absurd) tiyatro* örneklerini... Tarihsel karşılaştırma yapamıyorum. Ionesco'yu biliyor muydu acaba? Kafka'yı ne düzeyde tanıyordu? Camus, Sartre, Beckett, vb. için ülkemizde o yıllar erken yıllar değil miydi? Benim buradaki sıkıntımın kaynağı sanırım anlaşılmıştır. Aynı dönemde bir yanda çoğu sıradan, yazınsal bir nitelik taşımayan öyküler var, eleştirel güncel güldürü yazıları, diğer yanda bu oyunlarda görünen evrensel izlek açılımı ve olgunluk var. İlk oyunundan önce oyun yazarlığı deneyimi var mıydı acaba? **Toros Canavarı** dışında diğer üç oyunun yazar birikimi açısından kaynakları nedir? Daha sonraki yılların oyunu hangi çizgide gelişecek? Yankılanmış popüler öykülerinin sahne uyarlamaları mı ağır basacak yoksa arada bir de olsa özgün, güncelliği aşan, evrensel izlekleri ele alan oyunlara imza atacak mı? Okuyup göreceğiz.

Memleketin Birinde (1958)**Gıdı Gıdı (1958)****Kör Döğüşü (1959)**

Kendimi takılmış plak gibi duyumsuyorum 50'li yıllarda Nesin öykülerini okurken. Her biri kıvrak anlak (zekâ) ürünü bu öyküler güne verilmiş, süreli yayınlarda (Akbaba, vb.) yayınlanmış, geçici, yazınsallık kaygısı olmayan çalışmalar. Kimbilir yaşamın ne büyük boşluklarını doldurmuşlardır. Nesin bu yargımı duysa yazınsal dediğin ne, öykülerde ne olsaydı sanat olacaktı, diye yekten yüzüme sorardı. Bana da kem küm etmek düşerdi. Biliyorum ona, emeğine çok haksızlık edilmiştir. Böyle görünür çünkü. Türkçe yazmanın ölçütleri, olmazsa olmaz koşulu oluşamadığı için evrensel ölçü(t/n)lerle yürütülecek bir girişim olsa olsa ti'ye alınır. *Bulmuş da bunamış* olunur. Çünkü bir de hep söylediğim bir şey var. Yazının ara(cı/ç)lığı ülkemizde 150 yıldır yazıdan önemli olmuştur. Böyle olması da kötü değildir ya böyle bir gerçeğimiz olması yazının daha evrensel ölçünlerini gözardı etmemizi gerektirmez.

Yazın ölçünü, tadı denince artık anlaşılabilir, görmezden gelinemeyecek birçok şey var. Bunları okurlar olarak da bilmek zorundayız ve birbirimizi aldatmaktan ne olur vazgeçelim. Aziz Nesin yaşamı boyunca onun yazı girişimini dışlayan, estetik değerini tartışan yaygın kanıya karşı savaşım vermiştir. Ve gerçek ortada... Kendimizi kandırmamızdan daha kötü ne olabilir bilemiyorum.

Aziz Nesin kendi yazı serüvenini de eleştirmekten geri durmaz. **Kör Döğüşü**'ndeki **Şaheser Bir Hikâye** örneğin...

*

Yıllar yıllar önce (öyle sanıyorum Bilgi baskısından **Memleketin Birinde/Hoptirinam**'ı 60'larda okumuştum) Nesin masallarından nasıl da etkilenmiştim ve dilimden hiç düşürmez, Nesin poetikası içerisinde en önemli yapıtlardan birinin masallar olduğunu savunurdum. Bu **Memleketin Birinde** okuması yanlış bir etkiyi, yerleşmiş kanıyı onyıllar boyunca sürdürdüğümü gösterdi bana. Güncelin geleneksel masal biçimiyle (format) yergisi buluş gücü taşıyor olsa da genellikle yaratıcılık-altı bir deneysel çalışma. Daha soğukkanlı bakmakta ve yorumlamakta kuşkusuz yarar var. Yergisellik meselesi ise başlı başına bir konu... Neyin ne düzeyde, nasıl yergi olduğu, yerginin ne olduğu, gülmeceyle ilişkisi, vb., bütün bunlar üzerinde düşünmek gerekiyor. Masallara gelince 50'lerin çarpık, sahte demokrasi serüveniyle dalga geçmek asıl konuları gibi görünüyor.

Gıdı Gıdı ve **Kör Döğüşü** kitaplarında öykülerden birçoğu yıllar öncesinden günümüz Türkiye'sinin nasıl derinden kavranılmış, öngörülmüş olduğunu kanıtlayan öyküler. Aziz Nesin gerçekten bugünün öyküsünü ve uyarısını yazmış 40-50 yıl önce. Bunlar onun nasıl bir aydın olduğunun, tarih duygusu taşıdığıının da göstergeleri. Örneğin, **Allaha Emanet, Yeni Dünya Düzeninde Türkiye'nin Yeri**, vb.

Bu kitaplarda da gelecekte geliştireceği, kimisini romanlaştıracığı izleklere giriş niteliğinde öyküleri var yazarın. Örneğin, kendi kimliğinin peşine düşme konusunu işleyen **Yaşasın Memleket**.

Az Gittik Uz Gittik (1959)

Aziz Nesin'in bu 1958 tarihli yazılar derlemesi birkaç şeyi açıkça gösteriyor. Aradan geçen yarım yüzyılda (ki bir yüzyıl atlamışız) değişen çok şey yok. Beşinci basımı (1982) savcılık kararıyla toplatılan bu kitabın toplatılma gerekçesi komünizm propagandası. Kitabın içindekiler dizininde bir basım yanlışı (*Sosyalizm Ahlaktır* başlığı yerine *Sosyalizm Allah'tır* başlığı girmiş) yol açmış buna. Nesin kitabın girişinde anlatıyor öyküyü.

Hükümet, siyaset, yerel yönetim, İstanbul, politika, vb. birçok konuda dürüst, kesin, eleştirel tutumunu sergiliyor yazar. Geçmişin fıkra yazarlığı geleneği içinde yer alan yazılar... Örnek bir tutum, örnek yazılar. İki yazı özellikle ilgimi çekti. Katharine Hepburn'u yücelten iki yazı. 19 Mayıs 1947'de, Los Angeles'te yaptığı özgürlük, sanat ve demokrasi üzerine konuşmadan etkilenen Nesin, küçük alıntılar yapıyor.

Aferin (1959)

Mahmut ile Nigâr (1959)

Hoptirinam (1959)

Aziz Nesin yereli evrensele ulamış bir aydın. Aydın sözcüğünün dört boyutunu da doldurarak, gediksiz, yüksek, hakiki anlamıyla aydın. Bu aydının borçlu olduğu bir doğa şaşkırtmacasından söz edilebilir belki, yetenek, vbg. Ama oradan açıklama çıkmayacağını bilenlerdenim. En iyi doğal yetenek bile (anlak, görü, sezi benzeri) yöntem usu, emek usu gerektirir. Bunlar olmadan yığınsal bir kitleye, gövde gösterisine dönüşür yetenek. Alıklar da buna tansık der.

Aziz Nesin yaşama sırnaşmamış, ödün vermemiş, onu elisıklıkla kıt bir kaynağa göstericek özenle yorumlamıştır. Yaşama sırnaşmayınca hatır için hiç kimseye de katlanmamıştır. Bunları söyledim çünkü bu halkın edebine, ekinine, içreğine törel örnek olarak girmeli, yedirilmelidir. Onsuzluktur hal-i pürmeâlimiz, açık söylüyorum. Nasreddin Hoca, Aziz Nesin toplum çıpaları.

Evet, bunları söyledim çünkü yazısını belki yazımızın en önemli yazısı saysam da bir estetiğe (tabii genelde) bağla(ya)mıyorum. Aziz Nesin'in önemi, evet, yazısı üzerinden gelir ama yazısından gelmez. Yani onun biçimi anlaksal ışıltılar saçıyor olsa da içerik biçimi siler atar, biçemi diyemiyorum çünkü ayracalar söz konusu. İçerik öyle güçlü gelir ki kendi zamanını ötelir. Geçmişe de geleceğe de ışıldağını tutar. Geçerken belirteyim: Bugün yaşadıklarımızı anlamak isteyen Aziz Nesin'e dönsün, okusun. 50'lerin Türkiye'sinden süzülen bu öyküler, 2010'ları anlatıyor birebir. Yapıtlarının neredeyse yarısı okuyan ve 2010'ları yaşayan biri olarak söylüyorum bunu. Bir tek ayrımla. Nesin'in abartılı gerçeği, günümüzün dolaysız, dü(mdü)z gerçeği olarak okunmalı. Aziz Nesin toplumsal gerçeğin peşinde 100 metre rekora koşmaktan helâk oldu. Rekora kırmak için biçimi, dinginliği, aralıkları, sessizlikleri boşladı. Yitirilecek tek bir saniye olamazdı. Onun bütün güzelliği de bu dürüst olimpiyat atletliğinden gelir. Yoksa okuyanın içi sızlayarak bildiği bir şey daha vardır: Onun müthiş enerjisi zamana yayılabilsen, geridönüşlü bir rahata kavuşabilseydi, yapıtı güzelliğe de yarışır, estetik başyapıtlar süslerdi raflarımızı. Bundan hiç kuşku yok. Anlağı yaratıcı anlak, iki kere iki dört... Bunu da içerik yüklü yapıtıdaki sonsuz buluş yeteneğiyle kanıtlayabilirim. Verimli, kusursuz bir makine gibi eşsiz ürünlerle doldurdu dünyamızı. Bunlar yanyana içler acısı, buruk, hüznü ve aynı zamanda (belki de) gülünç, bir o denli güzel dünyamızın fotoğrafını tümlüyor bir tür İnsanlık Komedyası gibi. Onun estetiğe ayıracak zamanı olmadı. Çünkü ivedi meselesi törel bir meseleydi ve estetik arabasını törel ata koşmak zorunda kaldı. Yapıtını gün(ce)le bağladı. Tutukluluklar, yargılamalar, kovalamacalar, geçim sorunları, vb. onu Orhan Kemal gibi yazısıyla kazanmaya (geçinmeye) zorladı. Yazı, hem de çok okunur, güldürür, beklenir, para eder yazı (öykü) yetiştirmek zorundaydı. Enerjisinin önemli bölümünü en azından ilk yazı onyılında (50'ler) buna harcadı. Dönemin (yükte) hafif ama pahada ağır biçimi (formatı) de buydu ve Aziz Nesin'in önüne başka bir örnek geldi mi merak ediyorum. Olgucu (pozitivist) ama eleştirel

bir gülmece anlayışı stratejik bir yazı ve estetik siyaseti üretemezdi ki bunu Nazım yapabildi şiiriyle, belki gün(cel)e boğulmadığı için, üstelik Nesin'in derdi hiç de bu değildi. Oysa ilk oyunları nasıl da kurgusal bir düşlem ve anlatım gizilgücü taşıdığıнын, içolanaklarının, çağcıl dünyanın temel çatışmalarına duyarlılığının tartışılmaz tanıklığını yaparlar. Yani özetle önünde açılım yapacağı, esinleneceği yerel (Türkçe) örnek yoktu. İkincisi, zamanı yoktu. 50'lerde yazısıyla geçinen bir emekçi solcuydu.

Böyle bir çerçevede bakıldığında gerçekten 'heykeli dikilecek adam' olsa olsa Aziz Nesin olurdu bana göre. Tam sırası gelmişken bir düzeltme yapmadan geçemem. Yukarıda yazdıklarımı okuyan sanır ki Nesin yazısı biçimsel en az, zorunlu ölçünleri tutturamayan bir yazı. Bu bir yanlış anlama olur. Tersine, öykülerin dili, Türkçesi kusursuzdur, öncüdür üstelik. İnsanları neredeyse Orhan Kemal kadar doğru konuşturan belki ikinci yazarımızdır. Kusur, 'entrika'ya, olaya bağlanmak... Ama yazı aynı zamanda eleştiri olacak, günle hesaplaşacaksa olaysız kalamazdı. Uzlaşmaz çelişki (Nesin dramı) tam da buradadır. Nitekim estetik kaygıları olan yazarları egemenler bu ülkede hiç dert etmemişler, buna karşılık Aziz Nesin'leri doğduklarına pişman etmişlerdir. Ters olmalıydı ve bunun için güzelliğin yapıcı, yıkıcı gücünü kavrayacak bir bilinci taşımalıydı toplum ve onun (sözde) siyaseti. Kısaca yazarımızın dili çok az yazarda görülecek durulukta, düzgünlükte, akışkanlıkta bir dildir. Yanılmamalıyız. Yaşamının uzun son dönemlerine eşlik etmekle birlikte tam olarak ölümünden sonra değerini kavradığım bu küçük dev adamın çağdaşı olmak benim için kıvanç konusu oldu hep. Gözümde en değerli yanı ise ucuz, sahte hiçbir şey yapmaması, halk dalkavukluğuna da cepheden saldırması, vurmasıdır. Yürekten teşekkür ederim sana aziz Ustam.

Üç kitabını bir araya getiren bu derlemeye gelince, **Aferin** ve **Mahmut ile Nigar**'ın 50'leri öyküleme çizgisini aynen sürdürdüğünü, **Hoptirinam**'ın ise yergili masal anlatımında ve genel poetikasında bir sıçrama noktası olduğunu belirtmek isterim. **Aferin**'de **Damatlık Şapka**, **Mr. Fişer Geliyor**, **Mahmut ile Nigar**'da **Mahmut ile Nigar**, **Sağ Sol** (kentsel dönüşümü tartışanlara), **Yasak**, **Dik Marka İkonlar**, kitaba sonradan eklenen (1992) **Gökten Prezervatif Yağdı**; **Hoptirinam**'da ise **Beklenen Kişi** (yeraltına indikçe, suça bulaştıkça erke ulaşılması), **Arş Doğuya Marş Batıya** (egemenin dil üzerinden egemenliğini sağlaması), **Hoptirinam** (direnişin yozlaştırılması), **Biz İnsanlar** (eşsiz bir Kafka-Değişim ya da Ionesco-Gergedan öyküsü), **Bu Başka Kurt Masalı** (kuzuyu kurtlaştıran düzen-ek), **Kuyruk Altı Öncüleri** dikkatimi çeken öyküler oldu.

Hoptirinam'ı şimdilik bir kenara koymak isterim. Sonradan eklenen, benzer bir öğütle, dersle biten öyküleri (**Hayvan Öyküleri**) ayırırsak. Gerçekten sığ, düzeysiz, kendi çizgisinin çok gerisinde masal-metinler bunlar. Yapıtı önemli kılan şey masallar arası ilişki ve ve günceli etkili yergisellelikle kavrama gücü. Güncel toplumun en temel ırası masallarla ortaya çıkarılıyor. Toplumun bireyi erke dalkavukluk eder, artıklarıyla beslenir, aldatılmaya so(n/y)suzca yatkındır, ders alma güçlüğü çeker, başladığı gibi bitiremez, belleksiz ve dirençsizdir, kolay

sürüklenir, sahte(kâr)dir, süreksizdir, aslında geleneksizdir, yapmacık, tersi gibi görünse de inançsızdır. İnanıldığını nasıl taşıyacağını bilmez. Suçlu güçlüye tapınır.

Bunu söyledim çünkü bugüne değin Türk yazını içerisinde tip yaratabilen başka kimse var mı anımsamıyorum. Belki Oğuz Atay... Ama Aziz Nesin tip yarattı ve yarattığı tipin arkasında birkaç kez kaldığı oldu (anonimleşmek). Bu masallar tipe, toplumsal ıraya giden yolda önçalışmalar...

Ah Biz Eşşekler (1960)

Gözüne Gözlük (1960)

Bir Koltuk Nasıl Devrilir (1961)

Aziz Nesin okumalarımın geldiği bu noktada büyük bir yazınsal dönüşüme tanıklık etmediğimi söyleyebilirim. Karşımızda bu ülkeye bağışlanmış, tansıksı bir insan var ve bu insan değdiği şeyi Midas gibi altına dönüştürecek bir gücün (ilencin, lanetin demek daha mı doğru olurdu?), anlığın iyisi. Öte yandan bu güç yazınsal bir aşkınlıkla, dille öteleyemiyor kendisini ve ben biliyorum ki yazarımız tam da böylesi bir gizilgücü taşıyor. Onu içinde yaşadığı dünya bağladı, itti, sınırladı. Dünyaya yazısından ödün verdi. Bunu her kezinde söylediğim için uzatmayacağım. Birçok önemli yazarımızın başına gelen şey... Verebileceği yapıta erişmeden dünyalık kaygılarla göçüp gidivermiş yazarlar toprağı burası. Bunun kötü değil iyi olduğunu, topluma eksik olanı, buluncu (vicdan) sağladığını söyleyebilirim. Ne bulunç ama diyeceklerle de söyleyebileceğim, eğer olmasalardı nerelerde olabileceğimiz sözüdür. İyi de neredeyiz? Aziz Nesin bu topraklarda hiç yaşamamış gibi.

İki noktaya değinip geçeceğim.

1. *Güncellik*. Savım şu: Aziz Nesin bir güncellik güzelduyusu ge(liş)tirmiştir. Güncelin içindeki güzelliğin arayışına girmiş, yazısını olgu(sal)laştırıp güncel katmış, olgu arası olguya (ekmek arası katık gibi) dönüştürmüştür. *Sanatı* şuradan çıkarıyorum. Hep güncel kalabilmeyi başarmak... Çünkü güne bağlanmış güncel, günle geçebilecekken Aziz Nesin'de gelecek günlere de açıklık getiriyor. İşte bu şaşırtıcı ve düşündürücü... O zaman büyük yazarımızı (aydınımızı) güncelliğin gömütlüğüne gömmekte ıvecen davranıyoruz demektir. Onun gün(ce)le bağ(ım)lılığını henüz kavrayamadık demektir. Öyleyse bir doktora tezinin başlığını oluşturacak konulardan biridir; *Aziz Nesin ve güncellik ilişkisi*. Onun günceli kavrayışında toplumun ırasını, genetik düzgülerini kavrayan yapılar nedir, sorusunun ardına düşülmeli daha gecikmeden. Çünkü bir okur olarak en azından şunu ayırımsadım ki Nesin'in 50-60 yılları öyküleri 2010'ların da sahici anlatıları. Bunu kesinlikle ileri sürebilirim. Vardığım sonuçlardan biri bu: Aziz Nesin'in metinlerinde güncelliğin süreğenliği, gündelik zamanı aşan kalıcılığı. Tüm zamanlar boyu güncelliklerin güncel öyküleri yargısı ilk başta yadırgatıcı. O zaman kaynağı (metin) çözümleyip bu çelişkiyi aşmamızı sağlayabilecek örgüler, yapı ilişkileri, aracı (tayışıcı) öğeler, metinsel işlevler, dilbilgisel gidimleyiciler, düşünsel kapsamlılık, anlaticı bakışı geometrisi, değişmece ve diğer anlatı öğelerinin ölçeklendirilmesi, gülmecenin kökünü oluşturan eşitlikçi yazı(m) siyaseti, vb. sayısız etkeni ayrı ayrı ırdelemeli, bu yaratıcı beceriyi ortaya çıkarabilmeliyiz. Buradan yazınbilimi aşan bir halkbilimine geçiş olası. Bu geçişin aracılığını ise toplumsal genetiğin gülme biçimleri (tarz), ırası (karakter) üstlenecektir kaçınılmaz olarak. Aziz Nesin gülüşümüzü yazı(n)laştırmıştır, ulusal ıraya bağlamıştır. Bu nedenle onun ortaya çıkardığı 'gülme tını' zamanları, uzamları, ilginçtir gündeliği aşabilmektedir. (*Bu tezi geliştirmem, güçlendirmek gerek.*)

2. Aziz Nesin eski öykü kitaplarına sonraki yıllarda yazdığı kimi öyküleri eklemiş yeni basımlarda. Bu ilginç ve önemli, yazınbilim tarihi açısından anlaşılması gereken bir başka durum... İlk görüşte eklenen öykülerle özgün kitabın öyküleri arasında dokusal, içeriksel, yapısal vb. zorunlu bir ilişki kurmak zor... Ama bu öyküyü neden bir kitaba ekleyip diğerine ekmediğinin geçerli/geçersiz bir açıklaması olmalı. Hele Nesin'in rastgele girişimler için zaman savuramayacağını

bildiğimize göre kendince tutarlı gerekçeleri vardır varsayımından yola çıkmak zorundayız. Bunu yazın tarihçilerine bırakabiliriz. Bizim yapabileceğimiz şey bu eklenen öykülerin kitapta yer alan ilk öykülerden ayrımı. İlk elde şunu görüyoruz. Bu öyküler yazarın yaşamı, geldiği yeni toplumsal ve ulusal/uluslararası konumla daha yakından ilgili. Yazarımız sokağın ötesinde yer alan çevrelerde bulunmakta ve aynı acımasızlıkla saptamakta hançerini yapaylığa, ikiye bölmeğe. Bunların uluslararası siyaset, kültür ve toplumbilimi için eşsiz değerde belgeler olduğunu söylemekte hiç sakınca görmüyorum. Soğuk savaş yılları, SSCB dönemi siyaset, kültür, temsil ilişkileri, vb. birçok konuda Aziz Nesin kendine asla yontmayan, görüntünün arkasına ısrarla bakan, görmezden gelmeyen tutumuyla fincancı katırlarını cesaretle ürkütmüştür. Bu eklenmiş öykülerde deneyimli, dingin, serinkanlı bir dilin, kendine özgüvenin ve soyut yetke iyeliğinin izlerini bulmak zor değil.

3. Evet, Aziz Nesin yalnızca düşmanına değil yandaşına da göz yummamıştır. İşte bu onu bambaşka ve geniş açılarda toplumbilimimizin konusu yapmalıydı. Gerçek bir Türkiye tipolojisi için sayılı örneklerden birini oluşturuyor ve Tevfik Fikret'in arkasına koyarım onu (da Mustafa Kemal Atatürk'ü, ökeler ökesini nereye koyarım bilmiyorum). Doğu Bloku ülkelerinde yazarlar toplantılarıyla ilgili anlatıları gerçekten dokunaklı, etkiliydi. Demek, gülmeceğinde yitik (kayıp) düşüncesiyle elele burukluk, hüznün de yer almaya başlamış...

4. Kimi geleceğin anlatılarının taslak öyküleriyle karşılaşmak da hoş. Nesin yazısının evriminin ipuçlarını veriyor bu tür örnekler...

Bu yalın gözlemlerle yetiniyorum. Kitaplardan en etkili birkaç öyküyü imleyerek geçeceğim:

Ah Biz Eşekler'in 1958 tarihli ilk öyküsü **Ah Biz Eşekler** günümüzü anlamanın biricik yolu. Aslında hemen hemen tüm öyküler... 2014'ün öyküsü bu... Fıkradaki 'du bakalım' ya da 'yok yau olamaz' diye diye olanın 55 yıl öncesinden öngörüsü. **Mutlu Kedi, Allah Kabul Etsin, Hıçkırık**, gerçekten etkili **İffetimi Nasıl Korudum?, Hrant Hüdaverdi Oldu, Rahmetli Sağ Olacaktı Ki, En Güzel Sermaye Özel Sermaye, Çok Gülünçlü Bir Olay, Ramazan Aydın**, belki de kitabın tüm öyküleri ilgiyi hak ediyor değişik nedenlerle.

Gözüne Gözlük'te dikkatimi çeken öyküler: **Mu Ni?** (Daha sonra yanılmıyorsam oyunlaştı, acaba **Şimdiki Çocuklar Harika**'da bir bölümü oluşturdu mu, anımsamıyorum.), **Gözüne Gözlük, Çay Biiir Demli Olsun.**

Bir Koltuk Nasıl Devrilir'de; **Bir Koltuk Nasıl Devrilir?, Seyis Atı, Karılara Hürmet-i Mahsusam Vardır, Neydi Bu Herifin Adı?** (1991), **Yeniliğe Ayak Uydurmak** (1992), **Öykü Değil, Anı** (1993) ilginç öyküler.

Zübük (1961)

Yüz Liraya Bir Deli (1961)

Biz Adam Olmayız (1962)

Namus Gazı (1965)

Böyle Gelmiş Böyle Gitmez 1. Yol (1966)

Bugüne kadarki Nesin okumalarımda beni bir ölçüde düşkırıklığına uğratmayan **Bir Sürgünün Anıları**'ydı (1957). Yaklaşık dokuz yıl aradan sonra anı kavramına daha yakın bir yaklaşımla kendi kişisel anılarına dönüyor. Çocukluğunu anlatıyor ve zengin tarih-toplumbilimsel gereç yığıyor önümüze.

Önce **Zübük** üzerine birkaç söz etmek isterim. Toplu Aziz Nesin okumam kimi yapıtları için çift dikişli okuma anlamına geldi. Çünkü geçmişte okuduğum bir yazardı Aziz Nesin. Okuduklarımı ayırmadım yine okudum. Bunu yapmakla zaman yitirmiş değilim. Bir şey açığa çıkmış oldu. Okurluk deneyimim, süzgecini yazınla sınırladığında elek numarasını epeyce büyütmüş olmalı ki eleğin üstünde çok da şey kalmıyor. Genelde böyle olduğu gibi Aziz Nesin için de böyle. Bunu yalnızca yazınla sınırlayarak söylüyorum, üzgünüm. Gerçi daha önce yazmıştım. Büyük (!) yazar onca savaşımları arasında bir de yazarlığını kanıtlamak için akla kararı seçmiştir. Demek sağlığında, belki erken dönemlerinde yazar sayılmadığı oldu. Belkisi fazla... Anımsıyorum tartışmaları.

Konuyu dağıtmadan dönersek, **Zübük** Türk yazınının büyük yapıtlarından biridir diye düşünüyor, yalnızca yazınımıza değil Türk ekinine neredeyse zübüklüğün (tipik bir toplumsal karakter ve deyiş olarak) Nesin'den ötürü ortak (anonim) bir katkı düzeyine yükseldiğini kabul ediyordum. Zübük tipi, bir tipsizlik, karaktersizlik tipi olarak toplumda yankılanmış, karşılık bulmuş, deyimleşmişti. (Belirteyim, Musil'in 30'larda yazdığı **Niteliksiz Adam**'ıyla ilgisi yok.) Aslında yazarın keskin toplumsal gözlemi genellikle gözardı ettiğimiz, görmezden geldiğimiz yaygın toplumsal örneğimizi büyük bir dürüstlük ve açıklıkla önümüze getirip bıraktı. Şimdi anlıyorum ki toplum zübükleşmişti, zübük üreticine dönüşmüştü. Değerlerini, başvurularını yitirmiş, günlük çıkarlarına bağlanmış, yalnızca nesnelere değil öteki insanları da araçlaştırmıştı. O zaman sorun ne? Nesin toplumun bu karakteri(stiği)ne ilişkin derlemesini (katalog) bilim adamı titizliğiyle yapıyor. Müthiş bir derlem (koleksiyon). Böylece toplumbilimsel (tarihi, tinbilimi de katarak) bir fotoğraf çekiyor, bir durumu yüze, görünüre çıkarıyor, geriye iki şey kalıyor: Ya aynada yansıyan bu zübükten utanacak, zübüklüğümüzden istifa edeceğiz ya da gırgır şamata bu zübüğü daha da yozlaştırıp, yüzüzleştirip anlaşılmaz kılacak, ötekine bağlayacağız. Sanırım ikincisini yaptık. (Bu cinnetin uzantısında duran bir başyapıt geliverdi usuma: Ayfer Tunç'un romanı, 2009 tarihli **Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Tarihi**.) Önemli olan şu: Aziz Nesin Cumhuriyetimizin gerçek devrimcisi olduğunu kanıtlamış oldu (bir kez daha). Ondan sonra böyle bir tip serimi olmadı bildiğimce. Belki Tahsin Yücel (**Yalan**, 2002), yayılmış, çoğaltılmış, yani toplumlaştırılmış bir tipoloji olarak Ayfer Tunç (Biraz önce belirttiğim yapıt.) sayılabilir. Ulus tasarısı aynı zamanda tipoloji ve karşı-tipoloji demek çünkü. Zübük tipine dönük tasar öyle öne çıkıyor ki tipi (Pikaro) gerçekleştirecek, (iyot gibi) açığa çıkaracak sahneler arka arkaya sıralanıyor. Tip (**Don Quijote** gibi) bir dizi sahnede (olay) sınanarak kendini ortaya getiriyor (olmayana ergi). Zübük bizim olumsuz Don Quijote'miz desek yeri. İlginç olan mahalle kahvesinde sözü birbirinin ağzından alan bir öbek insanın, doğrudan ya da dolaylı zübük tanıklıklarını anlatmaları. Geleneksel anlatma

teknîğinin kullanılması. Bence gerçekten teknik bir çözümdür bu ve Nesin'in amacı, cellat/kurban çiftine gönderme yaparak hepimizin zübük olduğunca zübük kurbanları olduğumuzu da göstermek olmalı. Sonuçta pişkin, ikiyüzlü bir tinsellikle (!) sarmaş dolaş kendimizi bir yandan zübük, öte yandan zübük kurbanı olarak yakalayıp sinsi ya da utangaç tepkimizi gösteriyoruz. Ama ilişkili, ilintiliyiz. İşte **Zübük**'ün ekinimizde ağırlığı, yeri buradan geliyor.

Gelgelelim arkasında büyük bir yazınsal başarı aramak iyi olabilir ama koşul değil. Sonuçta bir Hitit tableti ne iş görür? Ondan biçem de çıkar aslında. Bir noktadan sonra imgedir, yansıtır yankıladığı yaşamı. Kilinden sözlüğüne, tümcesinden betimlemesine, sayısız ipucu (ve değer) taşır. Yani **Zübük** gibi bir metin Türkçemizde az bulunur ve paha biçilmez değerdedir. (Tanzimat romanının, Recaizade Mahmut Ekrem'i, sonrasında Hüseyin Rahmi'nin 1911 tarihli **Şipsevdi**'sini, 1934 tarihli **Utanzmaz Adam**'ını unuttuğum sanılmasın. Benzeri erken örnekler de az değil.) Ekinisel metindir, toplumsal tinimizin aynalanmasıdır. Bütün bunlarsa eğer, neden yazınsal bir değeri kendiliğinden taşıyamaz diye sorabiliriz. Soru zor, yanıtı daha zor. Çünkü bir metni yazınsal (güzelduyusal) bir ürüne dönüştüren, bileşenleri arasındaki ilişkiyle ilgili. Ürüne giren tüm somut, soyut varlıklar arasında kurulan ilişkinin öteki ürünlerle karşılaştırmalı ilişkisinin nasıl düzenlendiği, neyle boy ölçüştüğü, neyi ötelediğidir önemli olan.

Tefrika (bölüm bölüm yayınlanma) mantığıyla çatılan **Zübük**'ün alt başlığı **Kağnı Gölgesindeki İt**.

Ve önerim: Bir Aziz Nesin Toplumbilimi. Daha özelde **Zübük** Toplumbilimi. İvedilikle bunların yapılması gerekir.

Bir alıntı. Kitabın son satırları:

"Şimdi çok iyi anladım ki, Zübük bir tane değil, biz hepimiz birer zübüğüz.

Bizim hepimizin içinde zübüklük olmasa, bizler de birer zübük olmasak, aramızdan böyle zübükler büyüyemezdi. Hepimizde birer parça olan zübüklük birleşip işte başımıza böyle zübükler çıkıyor. Oysa zübüklük bizde, bizim içimizde. Onları biz, kendi zübüklüğümüzden yaratıyoruz. Sonra, kendi zübüklüklerimizin bir tek Zübük'te birleştiğini görünce ona kızıyoruz.

Bu zübükler her yerde var, biz zübükler nerde varsak, onlar da orda...

Zübük İbraam paramı alıp beni kandırdığı için böyle söyleyemiyorum. Ama böyle düşünebilmem için, benim de aldatılmam gerekiyordu. Nasıl aldandığımı kimseye söyleyemedim. Aslında aldatmak isteyen bendim. Zübükler de işte bu duygumuzdan yararlanıp bizi kandırıyorlar. Daha doğrusu, biz önce kendimizi kandırıp, onları da bizi kandırırsınlar diye zorluyoruz. Kendi içimizdeki zübüklükleri biriktirip, birleştirip zorlıya zorlıya zübük yaratıyoruz. Gerçekte, zübük biziz, benim, sensin... karşımıza bir zübük çıkıyorsa, onun zübüklüğünde bizim de bir parçamız var.

Öğretmenlikten istifa ettim. Yarın sabah erkenden buradan ayrılıyorum. Ama her gittiğim yerde bu zübükleri göreceğimi biliyorum. Çünkü bu zübüklük bizde yaşıyor. Onları birer zübük olarak yaratan, ortaya çıkaran bizleriz. Benim için şimdilik tek amaç, burdan kurtulmak. Ama gerçekten zübüklerden, kendi zübüklüğümüzden kurtulabilecek miyiz? İşte bu soruya cevap veremediğim için nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilemiyorum. Yeni gideceğim yerden sana mektup yazar, önce kendi zübüklüğümünden kurtulup kurtulamadığımı anlatırım. Sevgiler..." (303)

*

Öykülerde kendi geleneğini aşan, nitel sıçrama yapan dikkate değer bir şeyle karşılaştığımı söyleyemem. Bunlar adlarıyla bile Nesin gülmececinin köşetaşları: **Yüz Liraya Bir Deli**, **Biz Adam Olmayız**, hele de **Namus Gazı**. Tümünden çıkan şey Hüseyin Rahmi'den çıkan şeyle aynı. Bir tür antropoloji. Böyle iki büyük yazarımız var, söylemiş oldum. Hüseyin Rahmi'nin yapıtı da bir anlamda toplumbilimi. **Yüz Liraya Bir Deli** kitabının sonraki basımlarına (1978) eklediği bir öykü Nesin'i Oktay Akbal'la karşı karşıya getirir: **Nötron Bombası Uygarlığı Kurtaracaktır**. Yorum yapmayacağım.

Biz Adam Olmayız'da **Bir Sarhoş Meyhanenin Aynasını Kırdı** aynada kendisiyle dertleşen sarhoş izleğiyle ilginçti. **Usta Paydoss**, **Hadi Öldürsene Cicim** dikkatimi çeken diğer öyküler.

Namus Gazı ise bütün olarak yazarın kendi ortalama çizgisinin üzerine çıkan öykülerinden oluşuyor. Karayergisi (ironi) keskin, müzikal anlatımları yansılayan öyküleriyle, zengin imgelemiyile sanki geniş bir caddeye çıkmış derin bir soluk almış ve öykü üzerine işlevsellik ötesinde düşünmüş bir yazarla karşı karşıyayız. Tüm öykülerini okumak gerekiyor bu kitabın. Özellikle seçtiklerim: **Potinbağı Senfonisi**, **İçip İçip Ağlama Romansı**, **Yeşil Renkli Namus Gazı Operası**, **Altı Bekçi Atlıklarında**, **Devletlerarası Dostluk İlişkileri** (Bkz. Dündükçülerle Fırçacıların Savaşı), **Sekiz Ayaklı Sisiphus** (bence Aziz Nesin'in en iyilerinden), **Bir Yılbaşı Anısı**.

*

Yaklaşık 10 yaşlarına kadarki anılarını içeren **Böyle Gelmiş Böyle Gitmez 1.Yol** ise birkaç yönden çok önemli. Yazınsal bir değer taşıdığını söyleyemeyeceğim, anımsandıkça anlatılıp dizilen anıların belge niteliği ise eşsiz. Cumhuriyet'ten önceki Osmanlı İstanbul'unun 7-8 yılı, Cumhuriyet İstanbul'unun ilk bir iki yılına gerçekten belge niteliğinde, sokaktan, mahalleden (Kasımpaşa, Laleli, Süleymaniye, Büyükkada) çok zengin ve canlı bir bakış, tanıklık. Bu yanından etkilendim.

İkincisi bilinçle, bilinçsizce öne çıkarılan etkili bir kadın figürü: Anne. Annesini ortaya çıkarma, gösterme biçiminden etkilendim. Coğrafyamızda kadın yazgısıdır aynı zamanda ortaya çıkan...

Üçüncü bir boyut Nesin'in kendi yazarlığının ve kişiliğinin ipuçlarını çocukluk anılarında vermesi... Hemen hemen tüm ırası o yaşlarda biçimlenmiş.

Bir başka önemli özelliği de anıların bu ilk cildinin; Cumhuriyet'le olan yarı çatışmalı, yarı barışık ilişkisi. Çok sevdiği babası bir Cumhuriyet düşmanı... Ama Nesin hiç çekinmiyor bunu dile getirmekten. Sanki yer yer de katılıyor gibi. Sonuçta bir solcu olarak yazarımız için mesele, bu insanların halkı oluşturması ve halkın her koşulda kulak kabartılması gereken sesi. Cumhuriyet halkın duygularını yeterince gözetti mi? Nesin Cumhuriyeti bir halk yekinmesi olarak (halkçılık) görmüyor şimdilik (60'larda). Ama-

Avrupalılaşmak? Çarliston dönemi?
Dur bakalım.

Sosyalizm Geliyor Savulun (1965)
Rıfat Bey Neden Kaşınıyor (1965)
İhtilali Nasıl Yaptık (1965)
Şimdiki Çocuklar Harika (1967)
Poliste (1967)
Vatan Sağolsun (1968)
İnsanlar Uyanıyor (1972)
Seyahatname (1976)
Tatlı Betüş (1974)
Surname (1976)

Nesin toplu okumam kaçınıcı yılında bilmiyorum. Yavaş yavaş sona geliyorum. Şiiri atlıyorum ama anlatı türünde diğer verimlerini düzgün, zamansız okuyorum: Öykü, roman, oyun, anı. 1976'ya dek geldim. Şimdi elimde anılarının ikinci cildi (**Böyle Gelmiş Böyle Gitmez II. Yokuşun Başı**, ilk basımı 1976) var.

Tıpkı Dağlarca okumamda olduğu gibi ayıklayıcı bir okuma, yaptığım. Ölçütüm, Dağlarca'da özellikle, (evrensel) yazın ölçütü. Ama Aziz Nesin için işe yarar, kullanışlı bir ölçüt bulamadığımı artık kabullenmeliyim. Ne zaman Nesin'e dönsem böyle bir giriş yapma zorunluluğundan da bıktım. Nesin'e sevgim elbette yazarlığının çok ötesinde nedenlere bağlı ama bir karşılaştırma yapmak, yazıya bağlı sevgiyi insana bağlı sevgiyle karşı karşıya getirmek istemiyorum. Şunu biliyorum. Aziz Nesin için (tüm yaşamı bunu kanıtlama çabasıdır neredeyse) *yazar* sayılmak önceliklidir. Birinin ondan *yazarımız* diye söz etmesini her şeye yeğlerdi. Değil mi peki? Ortadaki büyük kitaplığa, halkının (dünya insanların da aynı zamanda) onun üretimlerini benimsemi düzeyine, yapıtlarını ekmek gibi asla yerde bırakmamasına, yerden alıp öpüp alınına vurup kaldırmasına ve yine kaldırmasına bakılırsa hiçbir yazarımız da (Nobel'lisi bile) onunla aşık atamaz. O zaman önümüze yazınbilimin, yazın toplumbiliminin, estetiğin gelmiş geçmiş tüm tartışmaları yığılıyor. Bu olgu enine boyuna işlenmeyi, çözümlenmeyi, anlaşılmayı hak ediyor. Bence bilim çevrelerimizin en önemli araştırma (doktora) konularından biri altbaşlık olarak *Aziz Nesin Toplumbilimi* olmalı(ydı). Böyle kapsamlı bir araştırma izlencesinden öğrenilebilecek ne çok şey olduğunu kestirebiliyorum. O tek başına toplumbilimi, toplumsal tinbilimi, insanbilimi, halkbilimi, vb. demek ve Türk çağdaşlaşmasını anlayabilmenin yolu onu anlamaktan geçer (diye keskin bir sav öne sürüyorum). Çocukluk ayağı dağılan imparatorluğa basan, Cumhuriyet düşmanı bir babanın ve Anadolu'nun yitik kızlarından biri olan annenin oğlu Aziz Nesin keskin bir neşteri başta kendi üzerinde kullandı ve sonra onu kuşatan dünyada ve diğer insanlarda. Çok renkli olmayan kavrayışı karası ve akıyla (iki renkli) turnusol kağıdı işlevi gördü. Kendisini böyle iki kutuplu çattıktan sonra bombardımana tuttu dünyayı. Bildiğim en etkili karikatürleri çizdi. Dünyayı da iki kutuplu düzlemsel ölçütlere uygun ölçüp biçti. (Siyah beyaz filmlerin etkisini düşünün.) Dökümünü çıkardı ölçüp biçerken. Kendi doğrusuyla dünyanın doğrusu öyle çarpık eşleşti ki bu kıcını toplayamayan, sürgün (ishal) olmuş dünya en saf(tirik), düz, yalın Nesin anlatımlarında bile gülünç, saçma, abartık göründü. Aziz Nesin dediği, yazdığı zaman güldürüyordu. (Ne dediğinden, yazdığından ayrı olarak neredeyse. Hem asıl derdi güldürmek miydi tartışılabilir.) O bize emek vermeyi ve üstünden atlanıp geçilemeyecek basamakları, aşamaları sürekli anımsattı. Havadan kapma, emeksiz yeme olmazdı. Ortaya çıkan şey nice alalanıp pullansa da haksızlık giderek büyüdü. Birileri dördüncü, beşinci, sonsuz boyutun ardına düşmüşken '*ufak at da civcivler yesin*' diyen bir Aziz, gerçekten Azizdi (Saint). Şunu yavaş yavaş anlıyorum ki cesaret yanlış (!) yapmamaya çalışmak ama daha çok da yanlış yapmaktan korkmamaktı bir bakıma.

Nesin'den belki dört dörtlük güzelduyu (estetik) değil, hatta siyaset de değil, ama sonuna dek aktöre (etik) çıkıyor, benim de yolum Nesin okumalarında dönüp dönüp aktöreye bindiriyor. (Olumsuz anlamda değil.) Aktöre yanısıra sayısız kavramla ilişkileniyor üstelik hele gündelik yaşama ilişkin kavramlar hepimizi Aziz Nesin yapıtı karşısında seçime zorluyor. Bunlar elbette buyrultu biçiminde (form) gelmiyor Nesin'den. Çok daha kolay yutulur, hatta yanlışlıkla bile yutulabilir gündelik gülmece yatağında akan sözcüklerle geliyor. Onu ben insanlığın büyük,

öğretici ve derslerle dolu anlatılarıyla ilişkilendiriyorum (Aisopos, La Fontaine vb.). Bu sanatçılar büyüklükleri oranında aktöreci (ahlakçı) gibiler sanki. Soru şu öyleyse: Büyük yapıta içkin midir aktöre? Sözünü ettiğim, felsefe tartışmaları değil, aktörel kavramların yaşama sınınamaları. Bu sınınamayı en nitelikli ve varsıl biçimde sanat yapıtı görünür kılmakta, dolayısıyla yapmaktadır. Tüm bu dediklerim sanat yapıtına ilkel bir görev yükümlülüğü öngörmek değil. Yapıt görevsizdir (özgürdür). Ama bu bir görev taşımadığı biçiminde asla anlaşılmalıdır. Ve ayrıca taşıyabileceği görev baştan verili, öngörülmüş, bağlanmış bir görev olamaz. Doğrudan ya da dolaylı buyruk kipinde (buyrultu) bir anlatı (teknik) olanaksızdır. Anlatının ya da sanatın eşitleyici, üç ya da dört boyutu tasarı geometride tanımlandığı gibi yüzeye izdüşürme (Değişmecenin kaynağı budur, yaşam birebir (analojik) yansıtılamaz, izdüşürülür, alıcı, algılayan bilinç izdüşümü yeniden yankılar, oylumlandırır, üçüncü, dördüncü...boyuta açar, buradan da anıştıran ama tıpatıp aynı olmayan, öyleyse bilineni bilinmezle kavrayan bir seçenek dünya olanağı doğar, yani sanat yapıtı dünyanın bir olanağı olarak doğar.), doğası basamaklandırılmış, erke bağlanmış toplumsal yapılarımızı kökten tartışmaya çeker. Demek istediğim ayrıca sanatçının bunun adını koymasının gerekmediği... İzdüşürme tekniği, kurgunun büyüğü (Buna sayısal, dijital dünyada sıkıştırma diyoruz çünkü algı doğası gereği kesintilidir.) okuru seçenek dünya tasarımına zorlar. Tüm bunlara niye girdim? Aziz Nesin'in yazmaya ilişkin kavrayışındaki ayrımı düşünürken kabalaşmayalım diye.

Evet, bir gemiyi yürüten zorunlu donanım ile zorunsuz donanımı ayırabiliriz, yaşamı da. Zorunsuz donanım varsıllık yanılması içerisinde tekdüzeliğin, içeriksizleşmenin, yüzeyselleşme hatta daha kötüsü yüzeyden kayıp gitmenin araçları olabilir ve sık sık da böyle olur. Zorunsuz donanımı erk (iktidar, siyaset) pekiştirici dizgeler (sistem) destekler, besler, gözboyamada kullanır, bireyin bireyi silme çabasının tipik dışavurumu olarak gevezeleştirirler insanları. Çünkü dizge, kaynakları eşitsiz dağıtarak özgürlüğün yitimi ve kazanımı diye ikili bir yapı, çelişki yaratır. Sanat (yaratı) sanatsallığını en geniş anlamda özgürlüğe borçlu olduğundan toplumsal eşitsizlik sanatçıyı ikilem içerisinde sokar. Dizge dayatmasının sanatçıda yankılanması, gevezelenme ve zorunluluğa iliştilmiş geçer akçelik ürünleşme yönünde baskılama ile buna her koşulda boyun eğmeme, direnme biçiminde gerçekleşir. İkincisi yapıtı tümler, bağımsız var kalışını güvenceler. Yapıt gündelik yaşam ayrıntılarını öyle tümlemiş, bireşimlemiştir ki okur (bakar, dinler, izler, vb.) onu eğlendiren ya da öyle sandıran arka arkaya çarpıcı, aptallaştırıcı gevezelik patlamalarını aşmış, başka bir dünyaya çoktan yol almıştır bile. Bizim yazının en büyük dramalarından biri sanatçımızın erkin denetiminde soluksuz bırakılması, hatta canına musallat olunmasıdır. Sanatçı bizde bence tam bu noktada bir örneğe, kahramana, görünmez, bilinemeyecek bir kahramana dönüşür. İlginçtir ki has sanatçılar, hele Aziz Nesin gibileri, üzerine yüklenen, bindiren erkci saldırıları ancak belgelensin diye sözkonusu ederler, yoksa ayıp sayarlar kişisel öykülerini yazıp çizmeyi. 1980'lere gelinceye dek toplumcu sanat geleneğimize bağlı hemen tüm sanatçılar için geçerli bu. Ağlamadılar, sızlanmadılar, yakınmadılar, zorunlu olmadıkça konu bile etmediler

çektiklerini. (Kendileriyle ilgisiz olarak, gösterme amacı dışında...) Yine de somut olarak yapıtın bu erk saldırılarından hasar görmediğini söylemek zor. Yazarın (Orhan Kemal, Aziz Nesin, vb.) seçtiği yol kabaca şu: Geçimlik amaçla yazabildiğince yaz ve yayınla. Günlük yaşamı çevir. Zamanın kalırsa yazmak istediğini yaz ya da bunu uygun, gelecek zamana ertele. İlginç olan bu karmaşık doğrultu (rota) içinde yazarlarımızın aslında nasıl da nitelikli ürünler verebileceklerinin ipuçlarına yüreğimiz sızlayarak tanık olmamız... Demek istediğim açık: Birçok yazarımız yazabileceklerinden daha azını yazdı. Soralım: Ne yitirdi? Daha mı kötü oldu? Yapıt yaşamı anlamlandırmanın biricik yolu olarak soyutlanabilir mi? Bunlar önemli. Geçiyorum.

Üç beş aylık Nesin okumam anı, öykü, roman türlerinde oldu. Bunların içinde ikisi öne çıktı. **Poliste** gerçekten yakın tarihimizin en önemli belgelerinden biri olarak kara yergi başyapıtına dönüşmüş neredeyse. Yazınsal bir nitelik taşımasa da tanıklık edilen rejimin (aydına, sanata devlet düşmanlığı) güvenlik ve hukuk uygulamalarının dünden bugüne nasıl bir kıyım uygulamasına dönüştüğü ve insanların nasıl örgütlü güç devletçe aşağılandığının, hiçlendiğinin belgesi bu kitap hep gözönünde tutulmalı (bugünü, yaşadıklarımızı anlamak için aynı zamanda). İşte Nesin'in yazıya bakışının, tutumunun açık kanıtı. Yazı göstermeli. Çıplak, açık, anlaşılır biçimde. Güldürü zaten bu saçma (absurd) ilişkiler kurgusunun içinden geliyor. Toplum alabildiğine eşitsiz, saçma ilişkiler ağı içerisinde ve dolayısıyla birey, olmaması gereken yer ve zamanda, söylememesi gerekeni söyleyen, yapmaması gerekeni yapan kişi. Buna yine de birey değişimimizden başlayarak gülmeye başladık bile. Değil mi?

Öykülerinde aynı, ortalama (vasat) çizgisini sürdüren Nesin'in öyküsüyle ilgili genel yorumu biraz ileriye erteleyerek romanı kavrayışı üzerinde durmak istiyorum burada. Ama önce okuduğu 6 öykü kitabında dikkate değer bulduğum (belli ölçütleri kendimce eh, az çok tutturabildiğini düşündüğüm) öyküleri imleyeyim. Hiç değilse örneğin bir Nesin öykü seçkisi düşünsem bana kılavuzluk edebilecek bir dizi çıkmış olacak ortaya, ona buna önermek için bile olsa iyidir. **Sosyalizm Geliyor Savulun**'da basınımızın durumunun içler acısı komedyasının gösterildiği **Fi Tarihinde Bir Gazete Nasıl Kapatıldı**, yerel kamu yönetimimizin ve nitelikli işgücünün nasıl harcandığının yürek burkan güldürüsü **Seyyar Köfteciler Talimatnamesi**, ansiklopedide yanlış ölüm bilgisiyle yaşadığını yakın çevresine anlatamayan yazarın öyküsü **Morti** (Bu izleği Nesin daha sonra geliştiriyor.), Nesin'e verilen **Altın Palmiye** ve **Altın Kirpi** Ödüllerinin yarı belgeseli **Altın Palmiye**, **Altın Kirpi** dikkate değerdi. **Rifat Bey Neden Kaşınıyor**'da aksayan her şeyi yağmura bağlamayla ilgili **Yağmur Yağdı Böyle Oldu**, askeri darbeyle dalga geçen ve 12 Mart'ı, 12 Eylül'ü haberleyen **Sarlimesper'in Dışişleri Bakanı Oluşu**, **Şimdiki Çocuklar Harika**'yı (1967) muştulayan **Bu Eve Gazete Giremez** artık kendi türünde ustalığın, düzey tutturmuşluğun kanıtı öyküler. **İhtilali Nasıl Yaptık**'da ülkemizde sınıf kavgasının buruk öyküsü **Buyurun Cenaze Namazına**, Türk biçemi siyasetle sıkı dalga geçen **Omza Kaldırma Talimatnamesi**, yine darbe yansılması **İhtilali Nasıl Yaptık**'ı ayırıyorum diğerlerine haksızlık yapa yapa öteki kitaplarda olduğu gibi. **Vatan Sağolsun**'da özellikle başa koyduğu

Kendi Hikâyem, Kendi Öyküm Sürüyor yazıları çok önemli. Birkaç alıntı yapmak istiyorum:

“Yaşamımda istediklerimi yapamadım, yaptıklarımı da istemedim. Yazar olmak istedim, ama asker oldum.” (1968, 10)

“Ortada böbürlenebileceğim bir soyadı kalmadığından, kendime ‘Nesin’ soyadını aldım. Herkes ‘Nesin?’ diye çağırdıkça ne olduğumu düşünüp kendime geleyim, istedim .” (1968, 10)

“Çocukluğumdan beri oyun yazarı olmak isterdim. Orduda piyade, süvari, topçu, tankçı gibi bir de askeri oyun yazarı sınıfı bulunmadığı için, ordudan ayrılmanın yollarını aradım ve 1944 yılında ayrıldım.” (1968, 11)

“Pekçokları gibi yazıya şiirle başladım. Nazım Hikmet açlık grevindeyken bana, şiirden vazgeçmemi, kötü şiir yazdığımı, yalnız hikâye ve roman yazmamı söylemişti. Bu sözlerden Nazım’ın beni kıskandığını (!) anladım. Niçin şiiri bıraktığımı soranlara, Türkiye’de şiirle para kazanılamadığı için şairlikten vazgeçtiğimi söylüyorsam da, işin doğrusu, şiire olan saygımdan ötürü şiiri bıraktım.” (1968, 12)

“Bugüne dek ikibini aşkın hikâye yazmış olmama şaşıyorlar. Oysu bunda şaşacak bir şey yok. Geçindirmekle yükümlü olduğum ailem, oniki kişi değil de, yirmi kişi olsaydı o zaman da dörtbinden çok hikâye yazmak zorunda kalacaktım.” (1968, 14)

“Dünyaya bir daha gelseydim, ‘Yine aynı şeyleri yapardım’ diyenlerden değilim; ikinci gelişimde, birincisinde yaptıklarımın daha çoğunu, daha daha aşırısını, daha daha iyisini yapmak isterdim.” (1968, 15)

“Hoşça kalın bende yaşayanlar, hoşça kalın kendilerinde yaşadıkları...” (1979, 20)

Yine **Vatan Sağolsun**’dan seçtiğim öyküler: Vatan sömürsünün anlatıldığı **Vatan Sağolsun**, din sömürsünün anlatıldığı **Bunlar Kimin Cicim**, bence buraya dek saydığım öyküleri de sollayan **Gazocağı Memesi**, orta sınıfın sanat yapma hevesini gırgıra alan **Artık Şiir Yazacak**, yaşlanmayı ele alan **Zamanı Kandırmak İsteyen Adam**, geleneğimizde yeri büyük, kadınlararası ağlaşmayı anlatan harika öykü **Ağlaşmanın Tadı Başka... İnsanlar Uyanıyor**’dan seçtiklerim ise karı koca

tartışmalarına hoş bir yaklaşım olan **Karısı Haklı**, geleneksel ortaoyunu yansılama **Eşeğin Çulu Noldu?**

Nesin'in **Ünlüler Geçidi**'nde anıştırmalarla çizdiği gerçek tipler (özellikle yazarlar) bana kalırsa yazdıkları içerisinde seçkin bir yer tutmalıydı. "*Bu yazılarda kişileri değil, kişilikleri sergilemeye çalıştım,*" (317) diyor girişinde. Toplumumuzun insan bileşimini, dokusunu nasıl derinlemesine gözlemlediğinin kanıtları... Küçük çaplı yergi başyapıtı **Ünlüler Geçidi**.

Seyahatname de ilginç bir metin. Bir meddah sunuşuyla ("*Güme de güm, güme de güm.../ Heey!/ Efendi, ağa, bayan, bey, hanım, hey!/ Arkadaş, yoldaş, kardeş hey!/ Duyduk duymadık demeyin/ Olanları bir de benden dinleyin//...*") (407) Başındaki açıklamayı da alıyorum buraya: "*İşbu Seyahatname biri Ay'a gidip gelmenin, öbürü de İstanbul'un içinde gitmek istediği yere gidemeyenlerin başlarından geçenleri betimler bir gezi öyküsüdür.*" (405) Kimi yerde deneme kitabı olarak gösterilen **Seyahatname**, rahatlıkla Nesin'in romanları arasına da yerleştirilebilirdi. Amerikalı bir kadının İstanbul'da iki yerli eşlikçiyle olanaksız ve gülünç gezisini 70'lerin başında bir İstanbul (kentsel yaşam alanı) dökümü olarak görebilir, kent belgeseli olarak yorumlayabiliriz. Aynı şeyi Nesin'in anıları için de daha büyük kesinlikle söyleyebilirim. Anıların bana göre değeri özellikle tanıklık ettiği zaman ve uzama ilişkin zengin tarih, toplum, ekin sel bilgi, belge kaynağı olmaları. Benzeri varsıl sunumu Hüseyin Rahmi'de gözlemlemiştim. Ülkemizde kent (İstanbul) yazarları yok değil. Hatta çok. Benim demek istediğim başka. Betimleme değil. Döküm (envanter) çalışması, kent monografisi, toplumbilim araştırması değil. Yazarımız çocukluk anılarını anlatıyor ya da yabancı bir kadının (kardeşi de uzayda yörüngeye oturan bir yapay uyduda yol alıyor o sırada) İstanbul *sergüzeştini*. Ama şehir hatları vapuru, çimacısı, surdibi serserisi, belediyenin açık bıraktığı yol çukurları, tüm keşmekeşi, Florya plajları ile bir kent yaşamı önümüzde dönemsel tipolojileriyle ve arkasındaki insan ırası ile yükseliyor. Eşsiz kaynaklar bunlar. (Ara Güler fotoğraflarını düşünüyorum.) İstanbul kent tarihinin yakın dönem birincil kaynakları. Öte yandan kentte hayalet izleri süren Tanpınar, kentten kendi görmek istediklerini çıkaran diğerleri de var elbette. Kent, yazarlarımız için önemli bir kaynak oldu hep. (Varsa yoksa İstanbul ama...)

'*Eller Ay'a, biz yaya*' halkçı deyimini bir dizi anlatıya iliş tiren **Seyahatname** başka birçok uzun Aziz Nesin çalışmasına göre yapısal bir içtutarlılık, hem öykü, hem anlatının tümü katmanında uyumlu örtüşmeden ötürü (öyküler bağımsız da okunabilir, birlikte de okuru bir sonraki bölüme sürükleyebilir) daha nitelikli, düzeyli. Buradan Nesin'in roman türünde anlatılarına geçmek istiyorum. Romanı sorunlu yazarımızın... Öykülerde bağışlanabilir şey (güncel işlev taşıma) romanda (uzun anlatılarında) bıktırıcı bir yinelemeye dönüşüyor ve okurun bir tümceden diğerine, bölümceden, bölümden ötekine geçerken onu sürükleyen açık/gizli gerilime, yükselen ve yersizleşmeden tümlenen yapı ilgisine (merak) yer kalmıyor. Okur, bölümiçi buluş gücü, gülüt, yergi, esprinin gücünü bir noktadan sonra boşlamaya, yorulmaya başlıyor. Gülmece düzeneğine takılıp kalıyor ve sonunda güldürülmek için (belki kendi gülme kararıyla) eline tutuşturulmuş bir '*gülmece kitabı*' oluyor önündeki. Aziz Nesin en başından aptal güldürme düzen(ek)leri içinde olmadı hiç.

Ama çalاکalem geçimlik yazma zorunluluğu onu çok zorladı. Özgür, özerk estetik yapıları çatamadı. Çünkü oyunları, özellikle ilk oyunları gösteriyor ki yazınsal estetik biçimlendirme yeteneğinden hiç yoksun değil, tersine anlayıyla tümleşik bir gelişkinlikte taşıyor bu duyguyu. Bu açmaz onun yıllarca öykülerini tektipleştirdiği gibi (Hakkını yememeliyiz, anlattığı dünya da tektip, tek boyutluydu) öyküde bin bir zahmetle kat ettiği yolu gerçek anlamda romana yükseltemedi. Roman dediği öyküler yazdı yine. Yani seriyallerden ya da romanın (Batıda yanılmıyorsam 16.yüzyıl) başlangıç yapılarından (Picaro anlatıları, Pikaresk) öteye geçemedi. Romanın bir yönde çizgisel dizilerden oluşamayacağını, hem içinden, hem dışarıdan bir düzgünçokyüzeyli gibi her noktasından her noktasına bağlanarak geometrik oylum, üstüne, bir de yuvarlanmaya, akışa bırakılacak bir dört boyutlu sıkıdüzenli kurmaca biçim (form)-nesne olduğunu anlamak için birkaç yüzyıl gerekti. Başından beri sözünü ettiğim nedenlerle Nesin yazın, roman üzerine dönüp düşünecek zamandan yoksun kaldı. 20.yüzyıl yazar, yazı, okur ve genelde *sanat dünyası* (Howard Becker, 1982) açısından kimi gidimli törenlerle de ilişkilendiğinden ayıklanması birkaç yüzyıl daha sürecektir. (At izi it izine epeyce bir karışık.) Devlet törenleri, ödüller, vb. siyasetin en kötü yapıma biçimleri içerisinde yer aldı, biçimlendi. (Thomas Bernhard'ı anımsamamak olanaklı mı?) Konuyu dağıtmak istemiyorum ama henüz daha bağlam içindeyken bir öğeden (eleman) öteki öğeye bakışta bir açıklık hep olacaktır, diyeceğim.

Konu dünyanın kavranılmasına ilişkin insanın (birey) tutumundaki değişiklikler, gelişmelerle yakından ilgili. Bir nokta koyarsınız akkağıt üzerine. Nokta (yoğuşma yeri, öz, atom, Tanrı, vb) kendine dönen, kendinde dönen, içine sızılmaz, dışa kapalı bir varsayımsal varlıktır. Noktaya bastırıp kalemin ucunu, bir çizgi çekersiniz. Bu yönlü dizi(lim)dir. Yolculuk, yani bir yerden çıkış, başka yere doğru yolalıştır. Yuvadandan uzaklaşır, serüvenden serüvene geçersiniz. Ama denizin dalgaları hep aynı dalgalardır, fırtınaları, günbatımları, uğultuları da. Çizgi sizi yoldan çıkarır, yola sokar. Dersler alır, verirsiniz. Sonra tatlı tatlı anlatırsınız Kiklop'ları, Siren'leri. Dönüp dolaşıp noktaya (gerçek ya da kurmaca) gelirsiniz yine. Çizgisel romandır bu. Öğütçü, görevli, nokta güvenceli (garantilenmiş). Epikten (destan) doğar. Gılgames, Ulysses... Dünya durduğu yerde dursa iki boyutlu, düzlemsel geometri işimizi çözer, insan öykümüze yeterdi ama heyhat! Dünya yerinde durmadı. Önce öncü yolcumuz çıkışını, başlangıç yerini, noktasını yitirdi, unuttu, yönsüz kaldı ya da belleksiz, sonra neden bir yere gitmesi gerektiğini... İlerlemek sözcüğünü dört başı mamur anlamlı bir içerikle yan yana getiremedi. Ama serüvenin (dünyanın) içinde pişen öncünün (kahraman) kafasında bir şimşek çaktı: Dünyanın odağı benim. Nasreddin Hoca söylemedi mi soranlara. Ayağımı bastığım yerdir *Dünya Ortası*, diye. Robinson Crusoe da dünya *şimdi, burada* neden noktalanmasın, neden buradan benimle yeniden başlamasın, diye düşündü. Doğrusu uçurumlar, karanlıklar, engeller arttıkça arttı ve o insan (birey) bütün bunları göze aldı. Ama artık çizgi çekmek, yönü kestirmek, tutturup gitmek yetmiyordu. Bir başka düzleme geçmek, aşağıda ya da yukarıda yeniden yüzeyleşmek ama yılmadan, dirençle dayançla al baştan sıfır noktası oluşturmak, bir daha, bir daha. Gök (Tanrı) yukarıda, Yer (şeytan) aşağıda ve arada düz

gitmeyen bir dünya ve onun içinde karanlıklarla, günahlarla kuşatılmış kişiöğlü. Roman bu tekinsiz dünyada boyutlandı (üçüncü boyutu açtı) ama yönü mönü de iyiden yitirdi. *Roman estetiği* kaçınılmazlaştı böylelikle. Çünkü üç boyutlu yapının mekaniği, dinamiği, dengeleri, ilişkilene biçimleri eski yalınkat formüle katıştı. Üstelik yaşamın içinde bir yaşam alanı açmak gibi, hem yaşam olan hem ondan ayrılan bir sapmanın devreye girmesi 20.yüzyıla geldi ve anlıyoruz ki şimdi çokboyutlu, devingen zaman (Dağlarca *sürez* diyor) kaydırağında uzamlaşp (uzam zaman dönüşümlerine bağlı) oyluma, oylumdan çizgiye, çizgiden noktaya ve sonunda sayısız noktanın sayısız noktaya bağlandığı (beyinsel) nöral bir ağa çıkageldik, tosladık. Ne yolculuk değil mi! Başlangıca, ilke, geriye doğru anlaşılır yazı(t/y)a indirgenmiş bir girişim... Ama başlangıçtan (noktadan) bambaşka yere, yine de... Çünkü çoğulluğu, boyutluluğu indirgediğimizi biliyor, yaptığımız şeyin bir tür algılanabilir, hesaplanabilir örnekçeleme (modelizasyon) girişimi, izdüşürmek olduğunu biliyoruz. (Arnheim bize yardımcı olacaktır.) Beyin belki de kendi örnekçesini düşletiyor bize, sanat vb. yoluyla. Evren beynin bir açılımı neden olmasın yaprak yaprak. Öyle ya da değil, romanın işi hep daha zor.

Biz yazarlar, okurlar büyük döngünün bir yerinden kapıyoruz. Elaltı gerecimiz yöntemimizi koşullandırıyor kuşkusuz ama en etkili elaltı gerecimiz koşullu algı yapılarımız olmalı. Sonuçta içine doğduğumuz dünyayla kurduğumuz iletişim yankılanacaksa seçimini de yapmak zorunda. Zamanın ötesinden ya da berisinden seslenişler olmaz değil. Boşa düşerler. Sözlü, geleneksel anlatılara bilinçaltıyla bağlılığı süren toplum çizgisel anlatıları (modal sesi, vb.) öne çıkarabilir. Üstelik yanlış anlaşılmasın, her boyut zaman/uzamla eşleşme yeri ve biçimine göre en iyi, doğru dışavurum olarak yankılanabilir. Çokses, eniyi ses olmayabilir de.

Romanımız 150 yıllık serüveninde Aziz Nesin'den önce uzam zaman tasarımı konusunda belli bir yere gelmişti ama nereye? Bu tartışılabilir. Dolu, diri, yaşayan ve romanın dışında da yaşamları olan, yürüyebilen, tepki veren ve biz okurların romanın kapsama alanı dışından eşlikçiliklerini öyle kolayından yapamayacağımız, yazardan ve okurdan ayrı yaşamını sürdüren, olsa olsa verebilecekleri tepkileri kestirebileceğimiz roman kişileri, karakterleri çok sayılmaz ama yok da sayılmaz. Aziz Nesin iki boyutlu düzlemde (Karagöz perdesine) bir çizgi çekiyor. Kişiyi o çizgide yürütüyor. Öyküden öyküye, daldan dala, boyadan boyaya geçiyor. Genelde romanımız biz dışarıdakilerden bağımsız kişiler anlatmada yetersiz kalmış olsalar da bu kişileri dolaştırdıkları zaman ve yerde yatay, dikey, çapraz (belki acemice) bağlantılarla ortam, fasiyes, habitus, tarihsel coğrafya ya da her ne ise onun gereklerini tutturmaya çalıştılar. Ele gelir bir roman demektir bu. Ama kimi örneklerde *yumurtlayan yumurta* dizileri sahte romanlar koydu önümüze. Bunların değersiz olduğunu söylemiyorum elbette. 19.yüzyılın Avrupa, 20.yüzyılın ilk yarısı Türkiye romanında *arkası yarın* (tefrika) yayıncılık koşullarının örnekleri incelenebilir bu noktada. Örneğin *Tatlı Betüş*'ü ve sanırım diğerlerini de (*Şimdiki Çocuklar Harika*, *Surname*, vb.) gazete ya da dergilerde bölüm bölüm (tefrika) yayınladı Nesin. *Tatlı Betüş* ilk 1958'de *Bayan Döviz* olarak yazılmış, 1960 ve 1964'te *Bir Mirasçı Aranıyor* adıyla yeniden düzenlenmiş, 1973'te son biçimiyle *Tatlı Betüş* adıyla yayınlanmış... Odak kişi (figür) *Tatlı Betüş*'ü içinde yaşadığı

toplumun hemen her kesiminden insana anlattırmak (*Akutagava*'nın **Raşomon**'u, 1915; film uyarlaması *Kurosava*, 1950) yaygın, denenmiş bir teknik. Aslında hiç yabana atılacak yanı yok. Ama odağı kaydırmamak, daha doğrusu bu teknikle amaçlanan etkiyi gözden kaçırmamak iyi olur. Aziz Nesin'in yaptığı gibi her anlatıyla Betüş karakteri yerinden oynar, okurun figürü odaklama, duraylılaştırma çabası boşa çıkarsa yapıtın bütününden beklenti bir türlü gerçekleşmez. Bu sınırsız görecelik okurun anlatıdaki süreklilik beklentisini dağıtır, ilgisini tek olguya gömer, olguları ilintilendiren gerekçe rastlantıya, gerekçesizliğe bağlanır. Eğer gerekçe ya da nedenleme girişimi bir erk (iktidar) meselesidir, ezme ezilme ilişkisidir, sanatın doğasına aykırıdır dersiniz bunu gelin ayrıca tartışalım. Sanat erksizlik girişimi değil ama erke ilişkin bir tartışmadır. Sanat yapıtını ayıran özellik kendi içinde katmanlaşma, içyapı öğeleri arasında aşağı yukarı, sağ sol, verev yönlenme ve yerleşme biçimleri ve buna bağlı tutarlı, bağdaşık yaşam örnekçeleri kurma gücüdür. Bir şeyi (olgu) öteki şeyle en başından saltık eşitlemek sayısız olguyu anlamsız biçimde dizmek demektir, ortaya bir resim (imge) çıkmaz, ancak gevezelik çıkar. Olan da genelde bu... En zeki, gülünç benzetmeler, dil ve anlak atakları bir yerde bıktırır. Tüm öğeleri, düğümleri tıpatıp benzer bir sınırsız ağda bir düğümün diğerinin yerine geçmesi ya da tersi hiçbir şeyi değiştirmeyecekse ağ tarihsizlik, tarihsizlik de insansızlık demektir. Ne yazık ki böyle bir küresel ekinin (kültür) bağlamı (paradigma) içindeyiz. Ne yazık ki duyarlılığımız insanla sınırlı, öykülerimiz, sanatlarımız insana ilişkin. Bunun için üzülsek yeridir (Kim üzülür? Yine insan mı? Ne köpek dolabilir!). Ne yazık ki diyorum çünkü evren insan için değil, ne başında böyleydi, ne sonunda böyle olacak. Ama türümüz kendini (Ben) ikiye bölebilen tek tür oldu ve ötekini (*Öteki Ben*, yani *Sen'i*) yaratabildi ve o gün bugün anlatıyor, *Ben Sen'e* anlatıyor, aslında kendine, *Ben'e*. Bunda mide bulandırıcı, esriten, kendinden geçiren, saçma bir şey var değil mi değerli Albert Camus?

Bu tartışmayı neden Nesin'le yaptığım sorulabilir? Çünkü ekinsel yaşantımızın en kışkırtıcı, uszorlatan, eleştirel, aydınlanmacı insanlarından biridir ve katkısı (düz ya da eğri) eşsizdir. Konuyu (?) dağıtmak istemediğimi söylemişim ama tersini yapıp dağıttım mı iyiden bilemiyorum? Yine de olumsuz örnekten romanı çekme çabası olarak birazıcık daha sürdürmek istiyorum. Nesin'in yazını (özelde romanı) anlama biçimi tartışmalara açıklık getiriyor. Ayfer Tunç **Karanlıkta Kelimeler**'de (*Handan İnci*, Can y., 2015) '*hikâye anlatma*'nın asıl olduğunu söyleyerek beni nice ürkütmüş olsa da Türk Yazını'nı okuyan biri olarak bu konuda yeterince şerbetli olduğum açık. Kurgu, yani romanda kurgunun felsefesine girecek yetkinlikte olmasam da '*sahneleme*' kavramınının kurgunun ve romanın esası olduğunu düşünüyorum. (Sinemada olduğu gibi. Bu anlamda sinema özgün değildir, romana göre ikincil bir anlatı biçimi, tekniğidir. Altında roman var.) Yukarıda anlamaya çalıştığım geometrik anlatı (roman) evreni yaklaşımıyla da tutarlı bir düşünce bu. Ama önce genel izlenimimi koyayım buraya. Özellikle anlatı türünde (şiiri ayırırsak) yazınımız, doğrudur, '*hikâye anlatma*'yı incelemiş, incelemek zorunda kalmıştır, çünkü aydın-yazarımız yazmanın sorumluluğu yanısıra toplumun sorumluluğunu üstlenmiştir isteyerek ya da istemeyerek ve ilkin

ikincisine harcamıştır denebilir. Sıradışı örnekleri konu etmiyoruz ki belki de konu edilmesi gerekenler bu sıradışılar. Ama yine ayraç içi bir saptama yapayım: Bir döküm (envanter) çalışması yapmadan *sıradışı* nedir, asla anlayamayız. *Sahneleme*'ye gelirsek... İnsanları (kişileri) buluşturan ya da ayıran bu sahneler canalıcı *noktay*ı oluşturuyor. Sahne, eyleyen insanları uzam/zaman kesitinde bir yer(lem)e bağlıyor, göreliyor. Orada gerçekleşen ima anlatının diğer sahnelerine, yer(lem)lerine ilişkindir, göndermelidir, her sahne (kesit) ötekinden, yani arkada kalmış ya da gelecekteki sahneden dolacaktır. Doldurulur, dışavurulurken bir boşluk gibi oyulur öte yandan. O boşluğa öteki sahneler. Sahne dört boyutlu yaşam alanı, yaşamı içerikleyen imgecil ima yuvalanması, belki de yutaklanmasıdır (tuzaklaşma, darboğazlaşma anlamında). Yerleşmedir (*habitus*) ama yerinden olma, çıkma, göçtür de. Başka sahnelerden aydınlanabilir, yanı sıra umut, anlam, ölüm (kayıp) üstlenir. Sahne sonrakini (öncekini de) çağırır. Uzam zaman dönüşümleri içerisinde sahne yönlü $f(x,y,z)$ 'dir. Bilinirlik (elegelirlik) içre bilinmezliktir (elegelmezlik). Bir yüzü karanlıkta, öteki aydınlık, iki yüzlü imge-Janus'tur. (Buradan bir imge yaklaşımı oluşturmaya hep çalıştım ve zaman zaman dokundum bu konuya.) Sahneler arasındaki uzaklığa (mesafe) gelince sanatın tüm taraflarının atlama yeteneğine, esneme ve gerilme direncine bağlı sonuçlar yaratır bu. İki sahne kopabilir, yanlış ilişkilenebilir, sahne (bağlam) içi düzgüleri (kod) anlamlı (!) biçimde eşleşmeyebilir ya da ilişkilenelemeyebilir. Bir sahnenin (paradigma) ya her şey ya da hiçbir şey olması bunca kolaydır. Sahne gündemden birden düşebilir de ama tersine yalnızca yapıt içinde değil yaşam alanımızın tümü içerisinde yer alan başka sahnelere, gündemlere taşıyabilir yapıta karşı konum alan her kişiyi (sanatçı, alıcı, vb.). Sahnenin tek başına doyurması (fetişizm), kusursuz sahne, yapıtın sınırlarını imler. Yapıt bağımsız adalarla dolu yapay, eğreti bir ülkeye dönüşebilir. Romanda sahne doyumsuz, kusurlu, anımsananla özlenen arasında *olabilirdin*in kıprak, ikircikli, tekinsiz rüzgârıyla dolar. Bunları söyledik çünkü sahnenin sahne tasarımından, sahneleri kavrayan bir tasarı niyetinden (ütopyadan), kurmaca tümlük, çatı-evren kabülünden, dolayısıyla demokratik bir yaratıcı sunumundan, önerisinden, önermesinden gelebileceğini vurgulamak istiyoruz. Sahneler tüm belirsizlikler, arzular, gelecek düşleri içerisinde orada lego kutuları gibi hazırlanır. Ama bu mimarı tasarım kaygısı yetersizse, yok ise, o zaman bu sahnelerin statik ve dinamiği (ilişki) yapıtı sürekliliği içerisinde bir barınak; yaşam alanı, yapı olarak yükseltemez. Olağanüstü betimlemeler, diyaloglar, yetkin tek sahne anlatımları güme gider. Kurgusal bütünden el almayan en kusursuz yapı ögesi (eleman) bile yalnızca işlevsel (fonksiyonel) açıdan değil, özellikle güzelduyusal (estetik) açıdan da yanlış, tüketici (aslında hemen belirtmeli aynı zamanda arzuyu kışkırtan tüketim nesnesi rolü) bir değer yüklenir. Buna gericilik dersem ileri gitmiş olmam. Denebilir ki canım en bağdaşsız, uyumsuz yapıt (roman) bile bir düşüncenin izini sürmez mi? Bunca gevezeliğe ne gerek? Sonuçta sanatçı derdi orada, arkada durmaktadır. Canı isterse sahneyi başaşağı yerleştirir. Okursun ya da okumazsın. Olur biter. Ne diyeyim, bana kabul edilemez gibi görünse de bu da bir görüş. (Ardçağcılık? Çağardcılık? = Postmodernizm.)

Tabii tüm bu ölçütleri Nesin'e uygulamak gibi bir derdim yok. Onun romanlarını böyle bir bakış içerisinde yerleştirdim, yorumladım demek istiyorum. Sahneler birbirlerinden esinlenmedikçe odak yitimleri, kaymalar, paralizasyonlar **Tatlı Betüş**'te rahatsızlık verici düzeylere çıkıyor. Yoksa keyfine düşkün okur, her sayfanın ayrı tadını çıkarabilir (sonu mide fesatı olsa da.)

Çok erken yıllarda okuduğum, çok sevdiğim için küçüklüklerinde çocuklarıma kezlerce okuduğum **Şimdiki Çocuklar Harika** için de roman demek için duralıyorum. Zaten türel adlandırmada zorlamanın da bizi yanlış yollara iteceği kanısındayım. Ne yararı var ki? Mektup(laşma) toplumsal gözlemin iyi bir aracı olarak romanda sıkça kullanıldı. Çok iyi romanlar yazıldı (klasik, çağdaş). Tabii şimdi Nesin'i toplu okumanın getirdiği bir şey de bir izleğin zaman içerisinde olgunlaştırılıp geliştirilmesi, öyküden öyküye, romana, oyuna evrilmesi süreçlerine okur olarak tanıklık etmek. (Doktora tezi konusu...) Karşımıza gelen metni daha önce başka bir formda görmüş olabiliriz. Sonuç bir roman olmasa bile eğitici bir çalışma kuşkusuz. Buralarda kişiler, onları kuşatan bir düşünce, karşılıklı konumlanma, sahne yok. (İlle de yer demek değil sahne, belirtmem gerek.) Açıklayan (ifşa), eleveren, görünür kılan bir yazı tutumu, aydınlatma amaçlı, yani işlevseldir. Nesin toplumun atası gibi doğru yola işaret ediyor, yamuk olanı yalın çarpıklığı içerisinde görünür kılarak. Roman (anlatı) kurmak birincil derdi değil, bunu kendine bile bağışlayamayacağı bir lüks (artık zevk) olarak gördüğü belli. Yoksa dikkatli okur onun yazı zevkini ve yaratıcı yeteneğini nice altta olsa bulur çıkarır. Orhan Kemal gibi... Nesin, yazardan diye eklediği son mektupta **Şimdiki Çocuklar Harika**'yla katıldığı önemli bir roman yarışmasında nasıl elendiğinin öyküsünü anlatıyor, seçici kurul üyesi Onat Kutlar'ın bir açıklamasına dayanarak. Ne diyeyim? Seçici Kurulun gerekçesi olmalı ve önemli. Var mı bir gerekçe? Ben de olsam bu harika kitaba en iyi roman ödülü vermezdim.

Surname Nesin çizgisinde daha eli yüzü düzgün bir roman (?) Roman yargısı oturmuyor yukarıda yazdıklarım nedeniyle. Ama yukarıda, Hugo ve Zola'dan (Hugo, **Le Dernier Jour d'un condamné**, 1829; **J'accuse**, 1898) devralınmış çok doğru ve evrensel bir düşünce var: Ölüm cezasına karşı çıkmak. Yazarımız ülkemiz bağlamında bu konuda da ilk, öncüdür (sanırım) ve herkesten çok ona yakışmıştır bu tutum. Türkiye'nin kent meydanında halka açık son idam uygulamasını, yalnızca gerçek kişileri değiştirerek anlatıyor. Cezanın gerçekte geridönüşsüzlüğü nedeniyle ceza olmadığını elinden geldiğince ama yer yer de aşırı duygusallaşarak ve anlatısını zayıflatma pahasına etkili biçimde gösteriyor. Amacı bilinç taşımak ise **Surname** bu bilinci taşıyor diyebilirim. Bu tarihe dek yazdığı yapıtlar içerisinde karayerginin (ironi) kavramsal boyutlarıyla eşliğine bu denli yaklaştığı bir yapıtı da yoktur Nesin'in ve ilk kez değişik, güçlü bir etki aldığımı belirtmeliyim. İki noktaya vurgu yapacağım. İlki Osmanlı dönemi düğün, sünnet gibi şenliklerin anlatısı olan Surname'yi, günümüzde (Türkiye'de) öldürüm şenliği gibi aktarması. İkincisi ise Türk halkının **Sultanahmet Meydanı**'nda infaz (darağacında asarak öldürüm) olayını gerçekten bir panayıra, eğlentiye, toplumsal şenliğe çevirebilmesi. Son bölüm (**Asılma Şenliğinin Son Günü**) bence Dünya yazınında da az bulunur canlılık, çarpıcılık, ustalık ve yazınsal yetkinlikle karayergi

başyapıtı sayılmalı. Kendisinin de doruk noktalarından biridir ayrıca. Türümüzün de tören, kurban güdülerini elevermekte, çıplak gerçeğimizle yüzleştirmektedir bizi. Öldürme töreninden haz alınabilir mi? Evet, alınabilir ama bu konuya girmeyeceğim.

Surname önceki yıllarda (1976) yazdığı **Seyahatname**'yle aynı yazma mantığına dayalı. Geleneksel anlatı kalıbına başvuruyor (yarı-anonim bir anlatma tekniği). **Öndeyiş**'in açılmasına bakın:

-Buyur, imzala!
-Ne imzası?
-Birleşmiş Uluslar Yasası.
Bırak takazayı,
Hadi bas imzayı!
-Bastım tuğramı işte:
Sultan Palamut! (11)

Bölüm başlıkları da içeriği (Bkz. Laurence Sterne, vb.) özetliyor. Örneğin ilk bölüm başlığı şöyle: **BU BÖLÜM, BERBER HAYRİ'NİN NEDEN CEZAEVİNE GELDİĞİ, ONU BİLDİRİR** (17)

Nesin romanlarının olayörgülerinin zayıflığı konusunu yeterince vurguladım sanırım. Bu roman da aynı dağınıklığı, zayıflıkları gösteriyor tabii. Ama önemli olan nedir sorusu yanıtını bekliyor hâlâ. Kitabın **Son Deyiş**'inde Aziz Nesin:

“Ey Okurlarım, selam olsun sizlere! Söylenmiş bütün selamlar, verilmiş ve alınmış bütün selamlar üzerinize olsun! Karada, denizde, havada ve yatakta ve hastanede ve uzayda ve ayda ve tüm gezegenlerde olanlara ve bundan sonra da olacaklara selam olsun!

“İşbu Cumhuriyet Dönemi Surname'sinin yazarı der ki, hukukun hukuk olduğundanberi ilk ve başlıca amacı, cezaya çarptırılan kişiyi değiştirerek iyi yapmak, düzeltmektir. Oysa bir suçluyu asmaksa, ona doğal hak olan değişme hakkını tanımamaktır. Ama bundan da kötüsü, doğanın ve toplumun değişmez anayasası olan sonsuz değişim yasasına inanmamak, yani ayaklarımızı bastığımız, havasını soluyup suyunu içtiğimiz dünyaya inanmamak ve yine inanmadığımız kendimizi de yadsımaktır.

“Öyküsünü okuduğumuz Berber Hayrı, ibret dersi alması için Türkiye'de halkın gözü önünde son asılan kişidir. [Aslında Börekçi Ali-ZZK]

“Berber Hayrı'nin asılışını, halk önündeki son asılma olması bakımından önemli gördüğümüzden, bu son asılma şenliğini dilimiz döndüğünce anlatıp betimleyerek kültür tarihimiz için bir belge olarak saptamak istedik.” (181)

Bu konuyla ilgili çok güçlü anlatılar var. Camus'den başlayarak Kieslowski'ye kalın bir çizgi çekilebilir. Sanatın önemli izleklerinden biri olmuştur haklı olarak. **Thomas H. Gaddis**'in 1955'te yayınladığı romanı **Birdman of Alcatraz** da (film uyarlaması aynı adla **John Frankenheimer**, 1962) bunun bir örneği.

Böyle Gelmiş Böyle Gitmez 2. Yokuşun Başı (1976)

Yazı(n) düzeyinde Nesin bana kaç yıldır keçi boynuzu yedirmesine karşın yine de Aziz Nesin okumanın yazındışı değerini ıskalamış değilim. Yazınsal değeri, özü, okurun okurluk ustalığı olağanüstü çabasıyla Nesin'e ekleyebilir. Ben de bunu yapıyorum zaten. Çünkü içten içe, Nesin'in, kendini çok seyrek gösterme olanağı bulunduğu, büyük bir yazarlık yeteneği taşıdığını anladım. Oyunları (en azından erken dönem oyunları) bunun kanıtıdır.

Her kezinde yozlaştıkça yozlaşan ulusal ekinimizin en önemli insanlarından biri olduğunu belirtme isteği içimde hep yükseliyor. Yazarlığı aşan, ötesinde bir şey bu... Türkiye değirmeni dişleri arasında öğütecek, tozunu atacak kişilerden biri olarak görmüştü onu. Olumsuzlamanın olumsuzlamasından bir bakıma Türkiye çıktı işte. TC'nin horladığı, ardına düştüğü, yok etmeye çalıştığı Aziz Nesin, Türkiye oldu çıktı. Türkiye Aziz Nesin'dir ya da *vice versa*. Belki şöyle de diyebiliriz. Aziz Nesin(ler) olmasa bir Türkiye de olmazdı. Bunu tüm içtenliğimle, yürekten inanarak söylüyorum. Aziz Nesin yazdıklarından önemlidir.

İçerikleriyle örnek oluştursun, okuyanlar ülkeye tanıklık etsinler, dersler çıkarsınlar diye (de) yazdığından bildik türsel anı kalıplarına uydurmakta güçlük çekiyoruz açıkçası Nesin anılarını. Bir anı kitabının tür olarak duruşunu, felsefesini, gerekçesini tartışmam gerekiyor burada. Okuduğum birçok örnekte anılara kaynaklık eden imgeler gizli, kişisel ve yine oldukça özgün sayılabilecek derin düşüncelere, bir tür yaşam düşüncesine, felsefesine bağlanıyorlar. Anı yazarı genelde bir yaşam yüzleşmesi yapıyor. Yoğunluk ve yazı sıklığı çok önemli olmalı bu nedenle anı metinlerinde... Olay ya da olguların bir resmigeçidi değil, genel olarak dış dünyanın anı yazarının içinde yankılanması, kişisel birikimine olan katkısına odaklanılır. Oysa bizde anı türü oldukça basit yaklaşımlara aracılık eder. Belki de Aziz Nesin'in bu metinlerine özyaşamöyküsü (otobiyografi) demek daha doğru. Yanlış bir yerden alıyor olabilirim. Tüm ciddiyeti, alçakgönüllülüğüyle 'ülkesinin derdi'ne yaşamını yederek, aktörel bir başvuru (referans) noktası oluşturuyor. Nesin'le geçmiş yaşamım onun kendini konu yapmaktan utanacak bir kişiliği olduğunu biliyor. Yaşamöyküsünde bu nedenle kendini konu yaptığını düşünmüyorum, en azından kendi-için yazdığını. Ama bir şeyi de belirtmeden geçersen, üstelik çelişme pahasına, eksik kalacak. **Böyle Gelmiş Böyle Gitmez**'in ilk cildi (*Yol*, 1966) yazarın küçük bir çocukken yitirdiği ve hayal meyal anımsadığı anne, ikinci cildi ise (*Yokuşun Başı*, 1976) baba imgesine bağlanmış, dahası adanmıştır diyebilirim. Darüşşafaka, Vefa derken Çengelköy Askeri Ortaokulu'na atlayan Nesin'in çocukluk, ilköğretim yıllarını okuyoruz ikinci ciltte. Bu cilt Askeri Liseye (Kuleli) başladığında sona eriyor.

Genel olarak ciltte egemen olan hava anlatmadan, kapalı geçtiği yerleri işaret etmesi, geçmişine halk adamı bakış açısı, olay ve kişilere odaklanması, anlatma zamanından anlatılan zamana yönelik yorumlar, vb. Açıkçası daha önce de söylemişimdir, yazar denli tarih de olduğu için Nesin özyaşamöyküsünün (yer yer anı) eşsiz belgesel içeriğidir beni ilgilendiren. Hem onu, hem dönemi (sanırım 20'lerin ikinci yarısı, 30'ların başı) anlamada yardımcı olacak kaynaklar.

İlk cildi yayınladıktan sonra, özellikle Atatürk anlayışıyla ilgili eleştirilere bu ciltte verdiği yanıtı alarak keseceğim: *“Burada ilginç olan şudur: Gericiler, aralarında söyleyip yaydıkları, ama dahaca yazmaya yüreklenemedikleri Atatürk aleyhindeki sözleri, benim yazılarım aracılığıyla yaymaya fırsat bulmuşlardır. Onlar, korkak, yüreksiz, ikiyüzlüdürler. Yıkıcı amaçlarına ulaşmak için, düşmanı oldukları bir yazarın yazılarını bile camilerde okuyacak denli fırsatçılardır./ İstiyorlarsa, Atatürk’e değgin düşüncemi kısaca açıklayayım: Atatürk’e çok büyük bir saygım var. O’nun tarihimizdeki büyük değerini yadsımaya kalkmak, ya kandırılmışlık, ya bilgisizlik ya da hainliktir. Kemalist değilim, Atatürkçü de değilim. Ama bugünkü Türkiye ortam ve koşullarında, Atatürkçülüğün bile bir ilerencilik aşaması olduğuna inanıyorum./ Atatürk düşmanlığı yapmak için, yazımın bütününden koparılmış parçalarından yararlanmaya kalkacak denli alçalanların bulunması, elli yıl önceki gericiliğin, yobazlığın, bağnazlığın bugün de, hem de örgütlü olarak, sürdüğünü göstermektedir.”* (25) Kendi adıma şunu da belirtmesem içime dert olur. Aziz Nesin’in siyasete verdiği tepkinin gücü ile kavrayışının gücü aynı şey değil. Bu büyük aydınlarımızın hemen tümü için söylenebilir. Büyük söz kurmanın tam sırası: Tarihsel kavrayışın bağlamı en devrimcimiz için bile sığılıklarda biçimlendi. Bu da çok doğaldı. (Haddimi aştığımı düşünen çok olabilir.) Tarihin maddesi, gereci yetersizdi. Tarih Cumhuriyet Devrimi’yle anca tarihleşiyordu (ki... yeniden yitiriverdi imgesini. 1946.)

Aziz Nesin toplu okumamı 2012-2016 yılları arasında bitirmiş, 2016 yılı içinde 30 kitabı aşkın okumam hakkında yazmamış, Nesin çalışmam 2018'e sarkmıştı. Artık Aziz Nesin hakkında yazımı tümlemenin, bir kitaba (**E-Kitap 14. Aziz Nesin**) dönüştürmenin ve olanak bulursam, birçok yönüyle aşılmamış büyük yazarımızın genel bir değerlendirmesini kendimce yapmanın zamanı geldi de geçiyor. Çalışmanın yapıtlar eşliğinde yürüdüğünü okuyan biliyor. Bundan sonra da böyle yürüyecek ama dediğim gibi dağınıklığı bir **Sonuç** bölümüyle toparlamaya çalışacağım. Nesin okumanın başka hiçbir yazarda olmadığına serüvenli, etkileşimli, kavgalı, sert bir okuma olduğunu bu dört yılda öğrenmiş değilim. Hemen hemen ilkençliğimden beri tüm okurluğum Aziz Nesin'le itişip kakışmalı, didişmeli geçti. Onu elbette zaman içinde kavradım, bir gölgeyle yumruklamayı bıraktım, kendimi gülünç bulduğum oldu. Yalnızca benim değil, dünden beri yanar döner toplumumuzun bugün de üzerindedir onun bilinci, eleştirisi, kavrayışı. Oradan buradan üç beş kişi ona hep beraber aslında ödenemeyecek borcumuzu hiç değilse gönülden ödese yine bir şeydir. Yoksa hamsalalık olur Aziz Nesin'e borcunu ödeyebileceğinin düşüncesi bile. Öfke elimi tutmasa uzar gider bu bölümce. En iyisi keseyim. Büyük yazarımızın ne benim yazacağıma ne de başkasının sözüne gereksinimi var. Onun önünde kendini ikiyüzlü bulmayan kimse ilk taşı o atsın.

*

Bu ikinci yarıda okumalarım elde biriktiği ve bittiği için biraz yöntem değiştirecek, yapıtları alırken türel (oyun, öykü, roman, deneme, günce, anı) bağlamları gözeteyeceğim. Böylece işimi kolaylaştırmış olacağım. İleride çalışmayı toplarken altbaşlıklar belki de Aziz Nesin'in oyunları, öyküleri, romanları, vb. olacak. Daha önce ilk örneklerini okuduğum oyunlarına bir göz atacağım şimdi.

Oyunlar

Anılarında ya da güncesinde okumuş olmalıyım, Aziz Nesin'in kendisini öncelikle oyun yazarı olarak görüp düşlediğini. Üstelik 50'lerde dünya ölçeğinde kotardığı ve diğer yazı uğraşılardan ayırabildiği özel zaman aralıklarında yoğunlaşarak, güzelduyusal anlamda ödünsüz bir yaklaşımla kağıda geçirdiği oyunları daha sonraki dönemlerinde özgün yaratı ürünleri olmaktan çıkıp, sanırım onu üzecek, hatta kahredecek biçimde daha halkçıl (*popüler*), yine önemli ama diğer yapıtlarından (öykü ve romanlarından) uyarlanma, belki yapıtlarını oyunla kurtarma düşüncesinden yola çıkan bir esinle ilk yaratıcı atılımlarını yitirmiştir. O kendini öykü ya da romancı olmaktan önce oyun yazarı olarak düşündü. Ama yaşam koşullarının ittiği yerde, köşede ve bu ülkede ona bu olanak (ya da şans) tanınmadı. Önde, yazı ve yaşam savaşımının ön saflarında önceliklerini hep yeniden tartışmak zorunda kaldı. Bunları söyleme nedenim şu. Romanlarında hemen hiç, çok az öyküsünde seyrek karşılaşılan kusursuz yazınsal yapı ve güzelduyusal düzeylilik genelde tüm oyunları ama özeldede 50-70 arası oyunları için geçerli bir nitelemedir. Bugün Aziz Nesin deyince '*gülmece yazarlığı*', bir avuç öyküsü dışında öykücülüğü vb. değil, dünya çapında oyun yazarlığı ianılmalı ve ülkesi onu tiyatro ve ulusal sahnesinde yere göğe sığdıramamalı. Bir ülkeden, Aziz Nesin'e yaraşır bir ülkeden söz ettiğim için, bu '*gaflet ve dalale*'im için beni bağışlayın lütfen. Ona layık bir ülkeyi dünyada ara ki bulasın, kaldı ki Türkiye'de...

Oysa ölümüne dek ülkesini ve onu linç etmeye bile yeltenen insanlarını onun gibi yürekten, dosdoğru seveni de yoktur, belki bir de Orhan Kemal'i sayabilirim.

Ben de Aziz Nesin hakkında Aziz Nesin gibi düşünüyorum. O kendi ve benim gözümde büyük oyun yazarıdır. Dünya yazınına birçok bakımdan eşsiz oyunları katkıda bulunmuş (belki görünmemiş), dünya çapında oyun yazarıdır. 40'lı yaşlarını sürerken kendini geleceğe oyun yazarı olarak hazırladığı kanısındayım ve bu konuda hem ulusal oyun yazınımızı hem de Batı örneklerini izlediğini, bildiğini düşünüyorum. Bunu söyleme nedenim ise şu. Tıpkı, örneğin Brecht gibi, tiyatronun devrimci, dönüştürücü işlevini ve gerçekliği yeniden üretme gücünü kavramakla kalmamış, yaratıcılık açısından tiyatronun olanaklarını savaş ertesi dünyanın bağlamında derinlemesine ayrımsamış, ülkesinde yerleşik tiyatro çizgisini zorlayacak, toplum devinilerini ivmeleyecek ve derin düşünsel içerikleri tartışmaya açacak bir aydın (*entelektüel*) bakışı ve sorumluluğuyla sahnede uzam yaratma, zamanı uzamla ilişkilendirme, insanları sıkı ve doğal (ama doğalcı ya da doğaçlamacı değil) bir etkileşim içine sokma konularını sürekli düşünmüştür. Oyunlarını dikkatli okuyanlar (sahnelenmiş yorumlar için söyleyemiyorum bunu) nesne, konum, ses, davranı, insan, düşünme, uzam, bezem, giyim, sahne düzen ve değişimleri, bölümlenmeler, birden çok anlatı biçimi denemeleri, vb. gibi konularda nasıl titizce, egemen bir çerçeveleme yaptığını hemen göreceklerdir. Bunun için araya açıklamalar, uyarılar, öngörüler de sokmakta, eleştirisini (sahneleme sırası ve sonrasında) esirgememektedir. Yapıtının (kendine göre) doğru sahnelenmesi konusunda zorbalığını ona haydi haydi bağışlayabiliriz (örneğin, Thomas Bernhard'a da bağışlayacağımız gibi). İnsanlarını oyun boyunca tutarlı, bağdaşık biçimde konuşurma becerisini görünce bu yeteneğinin özgün kaynaklarını düşünmemek olanaksız. Burada iki Nesin dünyasından söz edebiliriz öyleyse. Biri dışarıdaki dünyaya ve canlı güncel akışına algı gücü çok yüksek gözlemci bakışının yazıdaki yansımaları, saptamaları olan anlatıları aslında oyunlarına hazırlık niteliğinde eşsiz yığınak işlevi de görmüştür. İki aşamalı çalışmış ya da yazma eylemini böyle tasarlamıştır. Birinci basamak (kademe) yaşama, ağırlıklı olarak öyküleriyle, zorda kaldıkça romanlarıyla verdiği tepkilerden oluşuyor. Bu yazı deneyimi hem bir savunma alanı hem ikinci basamağı güvenceleme ve niteliğini, saflığını koruma düzeyidir. Ama güncel yaşam onu ikinci aşama ya da düzeye her zaman varacak olanaklardan giderek artan biçimde yoksun kılmış, oyun yazarlığı, içinde koruduğu ve er geç döneceği düşü (*idea*) olarak ufukta belirsizleşmiş, hatta güncel görevin dayatmaları oyun yazarlığını (düşü) çoğu kez sindirmiş, poetik işlevi ters(in)lemiştir. İlk oyunlarındaki doygunluk, yeterlik, kendinden başka açıklamaya gerek duymayan yetkinlik sonraları yazdığı kendi yapıtlarından uyarılma oyunlarında bu özelliklerinden bazılarını yitirmiştir. Onları yine de sahnelerimizin seçkin oyunları kılan özellik artık *başkalaşmıştır* (*farklılaşma* anlamında). Yazarın tiyatro konusunda yazı ustalığı bu oyunları da dikkate değer kılmaya, ulusal varlıklarımız yapmaya yetmiştir, bu da ayrı.

Bir tiyatro yönetmenin Aziz Nesin'le iş birliğinin zorlaştırıcı ve aynı zamanda kolaylaştırıcı boyutları olduğunu ileri sürebiliriz. Yönetmen bir kişilik sorunu yaratmazsa verimli sonuçları olacağını düşünüyorum (aslında düşünüyorum) Aziz Nesin'le oyunlarının sahnelenmesi konusunda iş birliğinin. Bu yönde bir belgelik (*arşiv*) taraması, Nesin ve tiyatro evreninin belgelenmesi açısından çok önemli bir çalışma olurdu daha gecikmeden. Hele kendisinin sıkıdüzenli (*disiplinli*) çalışma anlayışı ve belgeliği gözönüne alınırsa... Hemen belirtelim ki Türk sahnesine (*tiyatro*) yapıtlarıyla damga vuran bir yazardır Aziz Nesin ama sorun da tam buradadır. Sahne onun oyununu yaygın, halkçıl yani popüler Aziz Nesin imgesine

(mit) indirgemiş, hatta gömmüştür. Gülmek isteyen insanları güldürmeye varana dek bir indirgeme (hani şu 'talk show' düzeylerinde) yapıtların toplumsal göndermeleri nedeniyle gerçekleştirilemese de toplumun ortalama Aziz Nesin beklentisini karşılayacak bir sahne siyaseti öne çıkmış olmalı. Bu kişisel izlenimimdir. Nesin'i göze alıp sahneleyen kim olursa olsun belli bir bilinç düzeyinden yola çıktığını varsaymak zorundayız. Birçok sahnede oyun öyküye indirgenmiş olsa da bu oyunların metinleri (tekst) işte önümüzde duruyor.

1958, **Biraz Gelir misiniz**'in ortaya çıktığı ilk Aziz Nesin oyunu tarihi gibi görünüyor. Şimdi burada yine bir (ya da daha çok) doktora tezi çalışması öneriyorum. Aziz Nesin oyunları, tüm sahnelenmeleri, tiyatrolar, yankılar vb. zamansız dizilenmeli ve taşra atlanmamalı bu dizileme çalışmasında. Sahnesini yalınlık ve zorunluluk temelinde uzamlayan Nesin, insanı ve konuşmasını öncelediğini duyumsatır okuruna (ve izleyenine). Ama sahnenin olabilecek en az (minimal) düzenlenişinde ikinci, daha derin bir kaygısı da var. Seçiklik, kesinlik (netlik), görünürlük. Bunun okur (seyirci) üzerinde ikili bir etkisi söz konusu. Bulanık, belirsiz kalan uzam/zaman birimlerine sırtını dayayarak kendini kandırma, yanıltma olanağı bulamayacaktır. Buradan kendiliğinden doğan sonuç, her Aziz Nesin oyununun eşanlı olarak bir soruyu taşıması, büyütmesi ve okurla (izleyiciyle) buluşturması... Oyunun kökü ve ekseninde soru, yöneltici, doğrultucudur ve böylece sorumluluk, aktöre (etik) alanına kayarız. Seyirlik, eğlencelik bir gösteri değil, herkesi bir soruya bağlayan bir görevle (misyon, üstlenim) karşı karşıyayız. Bu sorular güncelin gereçlerine başvurur gibi görünseler de yer yer aslında günceli de sırtlamış derin, varoluşsal sor(g)ulardır. Bu nedenle de dönüştürücü duygulanımlara ulanıp yaşamın bam teline, tınlatacak kerte dokunurlar. Daha 58'de Aziz Nesin günümüz küresel yolağında yaratıcı edimin yaşadığı çatışmaları (dram), arayan öznenin yakın/uzak çevresinde karşılaştığı sorunları, tıpkı kendi yaşamında olduğu gibi (az yukarıda belirttiğimi kanıtlarcasına) engellenişini ve ödüne zorlanmasını, sanatın piyasa malı olması konusunda direnişler, baskılar, vb. gibi evrensel bir izleği yanlış anlaşılacak biçimde önümüzde koymaktadır **Biraz Gelir misiniz**'le.

Aziz Nesin'in tiyatro konusunda yazınsal hazırlığını burada biraz daha açarak irdelemek istiyorum oyunlarına daha yakından (umarım) bakmadan önce. Yukarıda ana çizgileriyle oyun ve sahne konusunda siyasetini (poetika) az çok imlediğimi sanıyorum. Ama bana şu aşamada yetersiz göründü. Biraz daha ilerleyelim. Konu bizi insanın yineleme, sahneye alma, sahnede canlandırma dürtüsüne taşısa da biz bunun değişik zaman ve uzamlarda tasım ve biçimlemeleri üzerinde duracağız ve kimse korkmasın tasalanmasın, kıt bilgimizle kuramsal bilgiçlik taslamayacak, tartışmamızı ya da soruşturmamızı Aziz Nesin oyun yazarlığı üzerinden sürdüreceğiz. Genelde tiyatro kendi sahne(leme)si üzerine en başından beri düşünmektedir. Bu düşüncenin her şey bir yana ana kaygısı yeniden canlandırma ve yaşatmayı güçlü kılmak, toplumun kendini yeniden üretme konusunda becerisini çoğaltıp kalıcı kılmak. Diğer sanatlar gibi tiyatro da (genelde sahneleme daha uygun bir kavram bu irdeleme açısından) geçici (hic et nunc) toplumun kalıcılığa, sonsuzlaşma, ölümsüzlük düşünün bir parçası, dışavurumu, anlatımıdır. Kesintisizlik, sürdürülebilirlik düzeneklerinin başında gelir. Siyaset bile (söylem, yani retorik, söylev yani nutuk, söyleşim yani diyalog, vb.) toplumun kendini yeniden ertesine üretiminde sanata göre ikincildir. Bu elbette konuyu en geniş kap ya da bağlam içerisinde ele alan bir yaklaşımdır. Toplumun kendi içinde çatlakları ve çatlaktan sızan sanat da içinde olmak üzere, konular şimdilik tartışmanın ve bu yazının dışarısında tutulacaktır. Böylece sanatın (dolayısıyla

sanatçının) çatlak ve çelişkiler karşısında ikilenen, yarılan işlevleri ayrı konu. Sahneleme üst bağlamın işi olduğundan toplum ötesi kökensel bir kaygıya dayanır. Aziz Nesin'in sahneleme kavrayışında kökenlerle gündeliğin (güncelin) görünmez bağıntısını ortaya çıkarmaya dönük tutum, iki ucu (kuram-uygulama) yaklaştırma denemesi olarak görülmelidir. Bir uç ilk sahnenin (arkaik, antik sahne) mitsel yerindeleme, onamasının başka başka seçkinci ya da halkçı biçimlerini barındırırken diğer (dağılmaya yatkın *entropik*) uç anlamsız gündelik an'ı yakalayıp anlamlama, her anlama girişimi gibi anlaşılana kavrama ve ondan bir toplu genel soyut beden çıkarma bileşenlerini taşır bağrında. Sahneyi bu iki ucuyla kavrayan Nesin klasiğin altın oranıyla (bir tür enküçükçülük, *minimalizm*) uyumsuzun (*absurd*) başıboş, çerçevesiz çokluk ve yığınağının bireşim örneğini vermiştir ilk oyunlarında. Klasizm, görkem ve şatafata boğulmadan önce kasnakta gerili kaneviçe üzerinde yerleşimin (*habitus*) başvuru (*referans*) örneklerini duraylılaştırma (*sabitleme*) amacına uygun biçimde dengeyi, tartımı öne çıkarmış, bileşenlerden birinin aşırı yorumunu ketlemiştir. Sahne tarihinin evrensel kusuru da dengenin ne olduğu ve tarihiyle ilgilidir. Bu ayrı konu. Tiyatro tarihi diyebileceğimiz şey sahnede bileşen siyasetleriyle ilgilidir. Değişik okullar, yorumlar, bileşenleri bile kendi içinde ayrıştıran odakçıl yaklaşımlar günümüze değin gelmiştir tüm bunları aşma, bireşimleme yordamlarıyla birlikte kuşkusuz. Ama ağır basan toplumsal çelişki ve sınıf çatışmalarıyla yürüyen bir dizi tarihsel indirgemedir. Bunlar nedir sorusunun peşine düşmeyeceğim. Ama uzamsal serim (*dekor*), kişisel serim (figür, kahraman, gestus, vb.), dilsel serim (yapay ve doğal kipler), sesçil serim (müzikal sunumlar), zamansal serim (göndermeler, üstlenimler, temsiller, aktarımlar, vb.) ve bunlara eklenebilecek başka serimleme türleri sahneyi de biçimlendirmiştir (*format*).

19. yüzyılla birlikte geleneksel, mitsel sahne biçimleri küçülen dünyayla birlikte Batı sahnenin araştırma alanı içerisine girdi. Sahne, içgüçlerinin yaşam tümlüğünü kavramakta sorun yaşadığı yerde (genel olarak Batı) dışarıdan (yerelden, özgün ekinlerden, doğallığını koruyan yani doğaçlama anlatımlardan) kaynaklar kullanmaya, eş- ve ard zamanlı daha geniş dünya ölçekli kavrayışlara bağlandı ya da bu yönde arayışlarını sürdürdü. Belki de sorun toplum ötesi, dünya ölçekli bir kaygıyla ilgiliydi. Bu (küresel) çokluk, dünya bağlamında anlamlı bir çerçeve, yani sahne içine alınabilir miydi? Bunun için yıkılması gereken inançlar, yargı ve önyargılarla hesaplaşılabilir miydi? Elbette öncü (*avangard*) çıkışlar sanatın değişik dallarında bu sorunun peşine düştü. Toplumsal altkimlikler (bireysel kimliklerden başlayarak parçası olunan ekinlerin, inanç, dil, anlatım, vb. altlıkları) ve onların sahnede somut sunumları öylesine yetersiz kaldı ki sahne (tiyatro) en geniş uzam ve zaman yayımlı ekinleri bile arkalasa yetersiz bir sunum olarak tıkanıp kaldı. Sahnenin tüm kimlikleri (yerel, bölgesel, hatta ulusal) aşan en genel çerçevesi için uyumsuz tiyatro gerek ve yeter koşulu sağlamak için yeterli miydi? Çıplak ve dalgalanmaya bırakılan beden kökene ilişkin sonul içeriği, anlamı taşır mıydı algımıza? Hatta onun dağılıp parçalanması, çürümesi?.. Çünkü yine de bozulan bir tüm(lük)den söz etmiş oluyoruz. Tüm bu sahne gerisi tartışmaların arkasında anlamı olayla ilişkilendiren dizileme görüşü var kuşkusuz. Hangisi önce geliyor? Olay mı, Anlam mı? Sahne (sanat) hangisiyle ilişkili, hangi zamanda ve yerde katılıyor diziye?

Bu soruya ulaşmadan Aziz Nesin oyunu üzerine yazmak boşlukta kalacaktı.

Ama şunu bir yargı olarak burada (belki bir kez daha) belirtmeden geçmek istemiyorum. Aziz Nesin'in yapıtı, özellikle tiyatrosu toplumuna ayak uydurmak, öncülük (*avangardizm*) tasarından ödün vermek, kendini epeyce aşağılara çekmek

zorunda kalmıştır. Demek ki Türk yazın tarihi yazılmışlar denli yazıl(a)mamışlardan da okunmak zorundadır. Genel gözlemimdir bu.

Erken oyunları (1958-68) hakkında üç beş yıl önce yaptığım kısa değerlendirme aşağıda. Hiç değiştirmeden yeniden veriyorum. Bu oyunların ilk sahnelenmesi hakkında biraz bilgi verebilmeyi istedim ama başlı başına bir tez konusu da budur. Büyük emek gerektirir ve buradaki amacımı çok aşar:

“Doğrusu Aziz Nesin’in ilk oyunları beni şaşırttı ve bu ciltte toplanan **Toros Canavarı** bir yana (**Toros Canavarı**, daha önce yazdığı öyküden yazarın oyunlaştırdığı bir çalışma) diğer üçü Nesin’in ilk roman ve öykülerini okudukça kafamda kemikleşen sıradan, yavan yinelemelerin bir yanılısama olduğunu, yazarın yaratıcı ökelinin (*dehâ*) fırsat buldukça kendini gösterecek biçimde pusuda beklediğini kanıtlamış oldu.

Bu oyunlarda beni en başta sarsan şey, evrensel izlekleri, içerikleri oldu. Aziz Nesin öykülerinde güncele bunca sarılmış, batmışken oyunlarında daha derin, kökten çatışmalara, düşünsel (*filozofik*) sorgulamalara yönelmiş, belki de kafasında para kazanmanın, geçimlik kaygunun dışında bir özgür yaratım alanı aralamıştır.

Sonra *dramaturgi* konusunda özeni, sahne gözetimi, oyun (tiyatro) bilinci şaşırtıcıydı. Yarattığı karakterler, sahneye giriş çıkışları, özellikle kusursuz konuşmalar (*diyalog*) tüm önyargıları silip süpürmeye yeter de artardı bile. Sanki torbasında hazır binbir çeşit yazı ürünü varmış da elini atıp...

Supi (?) ustası Mateh’in sanat ile *meta* arasında sıkışmasını, buna bağlı yeryüzü cepheleşmesini, kazanmayı ya da yitirmeyi anlatan **Biraz Gelir misiniz**, neredeyse Shakespeare’yen bir izleği sürüyor. **Bişey Yap Met**, ondan aşağı kalmıyor, daha sert ve çarpıcı bir anlatımla, sürüye karışma, sürünün parçası olmakla ölüm pahasına kendi olma, insan kalma arasındaki *dramatik* çatışmayı ele alıyor. Ben Aziz Nesin’in 50’lerin sonunda bu evrensel konuları üstlenme cesaretinden ve belli düzeylerde bunun üstesinden gelme biçiminden etkilendim en başta. **Düdükcülerle Fırçacıların Savaşı** da yine erken belirişi içinde yalnızca ulusal ölçekte öncü ve biricik yaklaşım olmakla kalmıyor, bence büyük savaş, faşizm ve soğuk savaş dönemi uluslararası siyaset ve davranış biçimlerini, daha sonra bunu konu yapan birçok Türk ve Dünya sanatçısına örnek oluşturacak biçimde sergiliyor. Devletin ve onun öteki devletlerle ilişkilerinin özündeki saçma komiği belki yıllar sonra aynı güçte Fellini’de görmüşümdür. Bence bir dünya yapıtıdır bu. Bu oyunu sahnede görmeyi çok istedim. Gördümse de anımsamıyorum. **Toros Canavarı** için çok şey söyleyemem, öyküdeki mantık teatral öge öne çıkarılarak sürdürülmüştür ve öyküden yanayım açıkçası.

Doğrusu şöyle bir izlenim edindim. Çok erken zamanlarda, daha 50 sonlarında Nesin Batı yazınında, tiyatrosunda yeni arayışları, örnekleriyle izlemiş, biliyor ve onlardan esinleniyor. En başta *uyumsuz (absurd) tiyatro* örneklerini... Tarihsel karşılaştırma yapamıyorum. Ionesco’yu (1909-1994) biliyor muydu acaba? Kafka’yı ne düzeyde tanıyordu? Camus, Sartre, Beckett, vb. için ülkemizde o yıllar erken yıllar değil miydi? Benim buradaki sıkıntımın kaynağı sanırım anlaşılmıştır. Aynı dönemde bir yanda çoğu sıradan, yazınsal bir nitelik

taşımayan öyküler var, eleştirel güncel güldürü yazıları, diğer yanda bu oyunlarda görünen evrensel izlek açılımı ve yazınsal olgunluk var. İlk oyunundan önce oyun yazarlığı deneyimi var mıydı acaba? **Toros Canavari** dışında diğer üç oyunun yazar birikimi açısından kaynakları nedir? Daha sonraki yılların oyunu hangi çizgide gelişecek? Yankılanmış halkçıl (popüler) anlatılarının sahne uyarlamaları mı ağır basacak yoksa arada bir de olsa özgün, güncelliği aşan, evrensel izlekleri ele alan oyunlara imza atacak mı? Okuyup göreceğiz.”

*

Aradan birkaç yıl geçtikten sonra oyunlar hakkında bir iki şey daha söyleyip bölümü kapatacağım. Daha ilk bakışta hemen dikkati çeken şey, yazarımızın üç boyutlu (tasarı) geometri(k) kavrayışındaki imgelem gücünün büyüklüğü... Tıpkı bir mimar gibi uzamla işlevsele yakın ama onunla örtüşmeyip başka (örneğin güzelduyusal, estetik) kaygıları da gözetken bir ilişkilendirme biçimini tüm saydamlığı ve titizliğiyle öne çıkarıyor. Bu şaşırtıcı ve çarpıcı matematik söz konusu uzamları doldurmak ve sıralamak (zamana bindirme) konusunda da aynı yetkinlikle işliyor. Artık yağ, fazlası alınmış sahne-beden seyircinin tüm bu uzay geometri içinde yazarca baştan öngörülüş konumuyla açık, duru ve doğrudan ilişkilendirme kaçınılmaz kılıyor. İçi, iç düzenekleri görünen bir saatin ya da aygıtın karşısında duruyor gibiyiz ve ilişkiyi bulandıracak, başka yere çekip sürükleyecek hiçbir gölge, bulut, ard niyet devrede değildir. Tersine, öylesi titiz bir ayıklama yapılmıştır ki kişiler uzayın içinde yerleşir ve devinirken de hiçbir şey yanlış anlaşılacak kerte kendi olarak gerçekleşir. Kuşkusuz çıplak, kuru, etsiz bir oluş(um)dan, anlatma derdinden söz ediyor değiliz. Ama çok az yazarımızda gördüğümüz neredeyse takıntılı bir kesin (net) görü derdi Aziz Nesin'in genel yazı siyasetinin özünü oluşturur ve özellikle uzamsal geometriler nedeniyle bu yaklaşım oyunlarında (hemen hemen tümünde) daha belirgin biçimde öne çıkar. Daha şaşırtıcı ikinci bir özellik kişilerin (*karakter*) uzayla ve onun $X_0 \rightarrow X_1$ akışıyla çelişkisiz bütünlenmesi. Devingen öge (duruş ve eyleyiş) uzamın hakkını tam vermekte, '*yanlış zamanda ya da yerde*' izlenimi okurda ya da izleyicide asla doğmamaktadır. Bunu sahne için söylemek yanlış olabilir çünkü yönetmenin Nesin geometrisi ya da uzay duygusunu nasıl kavradığıyla bağlantılıdır sonuç. Buradan hemence bir soru yükseltebiliriz? Nesin her ne kadar kendi oyunlarının sahnelenme uğraşına etkin biçimde katılmışsa da amacıyla birebir örtüşen bir sahnelenme deneyimi oldu mu, bir ya da birden çok? Bu soruya buradan yanıt veremiyorum. Anı ya da mektuplarında bu konuda fazla bir şey anımsamıyorum.

Gerektiğince... betim, söyleşi, konumlanım, devinim, vb. *Gerektiğince*. Nesin ilkesi (felsefesi) budur. Bir bakıma klasik oyunun (Shakespeare'e dek taşıyabiliriz ilkeyi) yalınlık ilkesinin üstlenimi. Nedeni açık. Evrensellik kaygısı. Her yerde ve her zamanda somutlaşabilir, gerçekleşebilir olmanın koşuludur bu enazcılık (*minimalizm*). Bu da titizce yalın tasarım gerektiriyor. Matematiğin köklerine yolculuk yapıyoruz öte yandan. Ama tüm sayısal evrenin bir dizemi (*ritim*), yürek atışı, yaşama derdi ve amacı da var. İnsan zamana (ve uzama) girmiş, katışmış, kusursuz sayısal tasarım *yine ve böylece* delinmiş, bozulmuştur. Öykü koku, renk,

biçim, anlam verir yıka yaka, hemen arkasından yapa ede, uzaya. Uzay uzamlaşır. Öykü uzayı içerikleyerek uzamlaştırır. Oyun bunun için sahneye, ayrı(ştı)lmış özel amaçlı düzleme alınır. Ne idik, yaptık, ne olduk? Az önce ve şimdi neredeyiz? Kendimize bakıyoruz. Seyirci sahnede kaçınılmaz biçimde yıkan ve yapan kendisine tanıklık eder, bakar. Aziz Nesin adı konmamış Brechtçi sahne düzenini ve oyun anlayışını benimsemiştir.

Dünya, insanı ve onun sahnesini ikiye böler. Aslında dünya yerine insan sözcüğünü koyup şöyle demek daha doğru olacaktır: İnsan dünyayı ve dünya sahnesini ikiye böler. Bu kendinden çoğu kez kaçınılmaz kopuşu değişik duygularla dışarılamak, orada, dışarıda izlemektir. Cesaret bulabilenlerin, görme (ve elbette gösterme) cesareti taşıyanların marifetidir sahne, oyun kuşkusuz. Ama tiyatro başlığı altına sokulmuş sayısız gösteri de cesaretin kırılması girişimidir belirtmeden geçmeyelim. Yabancılaşmanın çifte işlevi, olanaksız kopuşla olanaklı kopuşu Aziz Nesin bağlamında irdelemek yararlı olabilir. İlk oyunların ortak izleği bölünme ve yabancılaşmayla ilgilidir demek yanlış olmayacaktır. Bölünmenin siyasallaşması önümüze sorun olarak (yabancılaşma) geldiğinde oyunun işlevi ortaya çıkar. Nesin bunun ayrımindadır. Gerçek oyun (sahne) başkaldırı, eleştiridir. Onay vermez ve orasını burasını mıncıklar, burkar seyredenin. Seyreden hangi sahnenin oyuncusu, bu da ayrı bir soru. Ama Aziz Nesin görme/ gösterme konusunda görevli (*misyon*) kılmıştır kendini.

Kurosava biçiminde görüselleşmiş, bir tür durulaştırılmış oyun siyaseti (*poetika*) anlaksal (*zihin*) birikimler, tarihsel duyu, güzelduyusal sınamalarla yalın sunumu, indirgenmiş, kaba bir gösteri kalıbı (*klişe*, *şema*) olmaktan korur. Ökeliğin kendini devreye soktuğu sınır ya da uçtan söz ediyorum. Sıkı örgülenmiş, dokusu uzam ve zamanda geçirimsiz geometrinin içini dolduran söz (insan) kalan boşlukların dolgu maddesi olmanın çok ötesinde, uzamı biçimlendiren söz olarak özellikle nesnelik arasında salınır durur. Anlarız ki Nesin'in oyunlarının derdi bilinç(lenme)le ilgilidir özünde. İnsan sözle kendini nasıl kavrar, ayırmsar ve varlığından git git daha özne çıkarır? Öznellik oranı edimsellik oranıyla nasıl ilişkilendirir? Özne nereye dek yapmadan edebilir ya da edebilir mi? Sahnede geçmişten (*Antikite*) günümüze sorulan ana soru budur ve oyunlar (ve sahne yorumları) bu soruya verilmiş türlü çeşit yanıtlardan başka bir şey de değildir. Nesin birkaç bin yılın sorusunu pusula gibi önünde tutup insanları birbirlerinin karşısında yerleşmelere uğratan toplumsal ağın haritalamasına, çok da çağcıl bir sahne anlayışıyla, bilinçle girişmiştir. ***Biraz Gelir misiniz? Bişey Yap Met, Düdükçülerle Fırçacıların Savaşı*** işe bu haritanın yerel ve evrensel düğümlerini eşleştiren oyun tasarılarıdır ve gelecek beklentisini Türk Tiyatro yazarlığı adına çok büyütmüş oyunlardır. Kabaca göz atıldığında belki Haldun Taner benzeri bir yaratıcı çizgiyi yakalamış tiyatrocularımızdan biridir diyebiliriz.

Aziz Nesin oyun yazarlığında onun öznel dramıyla ilintili bir özelliğini daha belirtmeden geçmeyelim. Baştan ödünsüz ve soyut-dramatik öğeleri öne çıkaran ve 1958'de başlayan evrensel tiyatro düşünün ilk delinmesi yine başarılı bir oyun olan ***Toros Canavarı***'yladır (1963). Yanılmıyorsam bir öyküsünden oyunlaştırıldı. Geldiği yıllarda öyküde çoktan başlamış olan gülmecenin (*komedî*) ya da güldürü

örgesinin (motif) yaşanan gerçekliği aktarmak ve gereken dersleri çıkarmak açısından temel ve daha etkili, halkçıl (*popüler*) kurgu ögesi olarak öne alınması ve giderek belirleyici olması, hatta yazarın denetiminden çıkması (Yanlıştır anlaşılmasın, yazarın yazısını denetleyememesinden değil, gelen, geri dönen baskıdan ötürü gülmeceyi aktarımın zorunlu kaçınılmaz biçimi olarak görmek zorunda kalmasından söz ediyoruz, yani saltık olumsuz bir durumdan değil, vazgeçilen şeylerden ve onun olabileirinden...) kaçınılmazdı. Üstelik Nesin yalnız değildir gülmeceyi siyasal erkin usdışı baskılarına direnişin kaynağı olarak görme ve yazısını türel kısıtlamalara uğratma konusunda. Türk yazınının kurtulamadığı yazgılarından biridir bu ve inceleme konusudur. Çağdaşı birçok yazar için kaçınılmaz bir seçimdi. Eğer Sabahattin Ali yaşasaydı bu çizgiye oturabilirdi yazısı. Aslında güçlü ve Türk yazınını topluma bağlayan önemli bir çizgidir aynı zamanda açılan bu kanal. Hoş, 20.yüzyıl başlarına değin sürdürülebilir izi. Dolayısıyla yazın tarihinin işlevsel yorumu açısından ağırlıklı izleği oluşturur bu toplumsal akım. Ama Nesin sanırım üzerinde biriken baskılar ve kendi Balzacçı büyük yazı yokülkesinin (*ütopya*) önkoşul ve kestirimlerine uyarak ikinci bir kavşaktan da geçmiş, sapmıştır. Bu yazınsal niteliğine pek de borçlu olmadan halkçılılaşmış, kültleşmiş kimi yapıtlarının sahneye uyarlanmasıyla ilgili. Ya bu uyarlamaları tiyatro insanlarına bırakacaktı (böylesi olmuştur) ya da orada da Aziz Nesin adını ve denetimini elinden geldiğince sürdürecekti. Sanırım ağırlıklı olarak böyle yaptı. Başa dönersek deneysel, duygusal, düşünsel denemeleri (***Karagöz oyunları, Çiçü, Tut Elimden Rovni, Beş Kısa Oyun*** ilk sapaktan sonraki iki çizgiyi de karşılayan verimler olmuştur. Hem başlangıç çizgisi sürdürülmüş (***Beş Kısa Oyun***) hem özgün sahne gülmeceleri daha öne çıkmışlardır 1969-1970 arasında. 1970'den sonraki dört oyunundan üçü önceki yapıtlarından (roman: ***Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz, Sait Hopsait***, masal: ***Bir Zamanlar Memleketin Birinde***), biri de yanılmıyorsan özgün sahne oyunudur (***Başarımı Karılarıma Borçluyum***). İlginç olan bunların çalgılı-şarkılı oyunlar (bir tür *kabare*) olarak tasarlanması ve önerilmesi, ayrıca okur için romanların okunmasının koşul olarak öne sürülmesi... Nesin az çok kestirilebilir nedenlerle uyarlamalarla ilgili olarak okurdan daha önce romanı okumalarını istemektedir. Uyarlamalarında kaynak metinlerde sarkan, gevşek yapıların nasıl biresimlendiği sahne yorum(cus)uyla yakından ilgilidir kuşkusuz. Yazarı iyi kavramış yönetmenin yorumları belki arkadaki romanı da sanatsal yetkinlik açısından toparlayıp doruğa taşıyabilmiştir. Örneğin ***Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz***'in iyi ve kötü yorumları olmuştur. Ama tümünde Nesin'in tutarlılık tutkusu ve eleştirelilik, karayerginin berisinde kalmasına özen gösterdiği yergisellik egemen dışavurum biçimleridir ve altında sağlam, güçlü bellekle desteklenen gözlem gücü ve anlıksal (zihinsel) ses belgeliklerinin yattığı kanısındayım. Türk toplumunun genel yaşamından hemen hiçbir şeyi atlamayan geçişi ve tanıklığı yazarımızı ve tüm yapıtını Gürpınar'ın çok ötesinde ve daha kapsamlı bir sesletime, davranı birikimine, ses-davranı (jest) bütünlüğüne taşımıştır. Bu örtüşme ülke insanını yakalamış, dahası baskına uğrayan insan Nasrettin Hoca iyileştirmesine (*rehabilitasyon*) benzer biçimde Nesin'in yapıtıyla korkmadan, yılmınlığa kapılmadan yüzleşebilmiştir. Yazarımızın en duyarlı olduğu

şeyi de hemen belirtelim yeri gelmişken. Bu yüzleşmelerin yapıtı üzerinden kanıksanmasından kanımca nefret etmiş olmalı. Buna izin vermemiştir ve tam bu nedenle en önemli çağdaş insanlar(ımız)dan biridir o.

Sahne oyunlarının evrenseli yerele bağlayan çizgisi (İlk oyunları), küresel ve yerel siyasetlerin içyüzü (***Düdükçülerle Fırçacıların Savaşı, Memleketin Birinde, Beş Kısa Oyun***, vb.), sahne teknikleri, uzam, işlev, omurgacılık, en azcılık konularında titiz dikkat ve uyanıklık, tiyatronun yirminci yüzyıl çıkış ve akımlarının yakın uzak etkilerinin yerele uyarlanması konusunda yetkinlik ve olgunluk, gülmececinin asla sulandırılmadan işlevsel ve yadırganmayacak, tersine kendine yönelik yergi ve eleştirilerde bile toplumca benimsenmeyi olanaklı kılacak ciddiyeti, sahneleme ve yazın içi eşleştirmeler konusundaki ödünsüz tutumu vb. birçok nedenle Türk tiyatrosunun gerçek anlamda büyük öncüsünden söz ediyoruz. Nesin tiyatrosu üzerine daha ayrıntılı bir çözümlemeyi konunun gerçek uzmanlarına bırakmanın da tam yeri ve sırası...

KAYNAKLAR

- Nesin, Aziz; **Geriye Kalan** (1953): Gülmece Öyküleri 1 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 1-112 s., (425 s.)
- Nesin, Aziz; **İt Kuyruğu** (1955): Gülmece Öyküleri 1 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 113-266 s., (425 s.)
- Nesin, Aziz; **Yedek Parça** (1955): Gülmece Öyküleri 1 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 267-425 s., (425 s.)
- Nesin, Aziz; **Fil Hamdi** (1955): Gülmece Öyküleri 2 (2001) Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 7-151 s., (451 s.)
- Nesin, Aziz; **Damda Deli Var** (1956): Gülmece Öyküleri 2 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 153-298 s., (451 s.)
- Nesin, Aziz; **Gol Kralı** (1957), Adam Yayınları, Adam Sekizinci Basım, Kasım 1998, İstanbul, 287s.
- Nesin, Aziz; **Deliler Boşandı** (1957): Gülmece Öyküleri 2 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 299-444 s., (451 s.)
- Nesin, Aziz; **Bir Sürgünün Anıları** (1957), Adam Yayınları, Adam Beşinci Basım, Ocak 1997, İstanbul, 173s.
- Nesin, Aziz; **Koltuk** (1957): Gülmece Öyküleri 3 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 9-157 s. (470 s.)
- Nesin, Aziz; **Toros Canavarı** (1957): Gülmece Öyküleri 3 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 158-295 s. (470 s.)
- Nesin, Aziz; **Kazan Töreni** (1957): Gülmece Öyküleri 3 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 297-470 s. (470 s.)
- Nesin, Aziz; **Ölmüş Eşek**, (1957) Gülmece Öyküleri 4 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, . 7-152 s. (459 s.)
- Nesin, Aziz; **Mahallenin Kısmeti** (1957) Gülmece Öyküleri 4 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 153-314 s. (459 s.)
- Nesin, Aziz; **Hangi Parti kazanacak** (1957) Gülmece Öyküleri 4 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 315-459 s. (459 s.)
- Nesin, Aziz; **Bay Düdük** (1957): *Gülmece Öyküleri 5* (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 7-114 s., (383 s.)
- Nesin, Aziz; **Havadan Sudan** (1957): *Gülmece Öyküleri 5* (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 115-229 s., (383 s.)
- Nesin, Aziz; **Nazik Alet** (1957): *Gülmece Öyküleri 5* (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 230-383 s., (383 s.)
- Nesin, Aziz; **Biraz Gelir misiniz?** (1958) Bütün Oyunları 1 (1992), Adam Yayınları, Üçüncü Basım, Mart 1992, İstanbul, 7-90 s. (363 s.)
- Nesin, Aziz; **Kör Doğuşu** (1958) Gülmece Öyküleri 6 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 303-409 s. (416 s.)
- Nesin, Aziz; **Memleketin Birinde** (1958) Gülmece Öyküleri 6 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 7-131 s. (416 s.)

- Nesin, Aziz; **Gıdı Gıdı** (1959) Gülmece Öyküleri 6 (2001), Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul 133-301 s. (416 s.)
- Nesin, Aziz; **Bişey Yap Met** (1959, 1973) Bütün Oyunları 1 (1992), Adam Yayınları, Üçüncü Basım, Mart 1992, İstanbul, 91-170 s. (363 s.)
- Nesin, Aziz; **Az Gittik Uz Gittik** (1959), Nesin Yayınevi, Birinci Basım (Sekizinci), Kasım 2010, İstanbul, 183s.
- Nesin, Aziz; **Aferin** (1959), [Gülmece Öyküleri 7], Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 418 s. (7-129)
- Nesin, Aziz; **Mahmut ile Nigâr** (1959), [Gülmece Öyküleri 7], Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 418 s. (131-269)
- Nesin, Aziz; **Hoptirinam** (1959), [Gülmece Öyküleri 7], Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 418 s. (271-418)
- Nesin, Aziz; **Ah Biz Eşşekler** (1960) [Gülmece Öyküleri 8]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 406 s. (7-126)
- Nesin, Aziz; **Gözüne Gözlük** (1960) [Gülmece Öyküleri 8]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 406 s. (127-245)
- Nesin, Aziz; **Bir Koltuk Nasıl Devrilir?** (1961) [Gülmece Öyküleri 8]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 406 s. (247-400)
- Nesin, Aziz; **Zübük** (1961), Cem Yayınevi, Birinci basım, 1967, İstanbul, 304 s.
- Nesin, Aziz; **(Yüz Liraya Bir Deli,** (1961) [Gülmece Öyküleri 9]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 445 s. (7-110 s.)
- Nesin, Aziz; **Biz Adam Olmayız** (1962) [Gülmece Öyküleri 9]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 445 s. (111- 304 s.)
- Nesin, Aziz; **Toros Canavarı** (1963) Bütün Oyunları 1 (1992), Adam Yayınları, Üçüncü Basım, Mart 1992, İstanbul, 171-264 s. (363 s.)
- Nesin, Aziz; **Namus Gazı** (1965) [Gülmece Öyküleri 9]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 445 s. (305-445 s.)
- Nesin, Aziz; **Sosyalizm Geliyor Savulun** (1965), [Gülmece Öyküleri 10]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 448 s. (9-159)
- Nesin, Aziz; **Rifat Bey Neden Kaşınıyor** (1965), [Gülmece Öyküleri 10]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 448 s. (160-299)
- Nesin, Aziz; **İhtilali Nasıl Yaptık** (1965), [Gülmece Öyküleri 10]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 448 s. (300-448)
- Nesin, Aziz; **Böyle Gelmiş Böyle Gitmez 1. Yol** (1966), Adam Yayınları, On üçüncü basım, Ekim 1998, İstanbul, 450 s.
- Nesin, Aziz; **Şimdiki Çocuklar Harika** (1967), Adam Yayınları, On üçüncü Basım, Kasım 1993, İstanbul, 194 s.
- Nesin, Aziz; **Poliste** (1967), Adam Yayınları, Altıncı Basım, Eylül 1997, İstanbul, 280 s.
- Nesin, Aziz; **Vatan Sağolsun,** (1968) [Gülmece Öyküleri 11]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 519 s. (199-402)
- Nesin, Aziz; **Düdükçülerle Fırçacıların Savaşı** (1968) Bütün Oyunları 1 (1992), Adam Yayınları, Üçüncü Basım, Mart 1992, İstanbul, 265-363 s. (363 s.)

- Nesin, Aziz; **Üç Karagöz Oyunu (1969)**, [Bütün Oyunları 2, 1992], Adam Yayınları, Üçüncü Basım, Şubat 1992, İstanbul, 426 s. (9-117 s.)
- Nesin, Aziz; **Çiçu (1969)**, [Bütün Oyunları 2, 1992], Adam Yayınları, Üçüncü Basım, Şubat 1992, İstanbul, 426 s. (119-171 s.)
- Nesin, Aziz; **Tut Elimden Rovni (1970)**, [Bütün Oyunları 2, 1992], Adam Yayınları, Üçüncü Basım, Şubat 1992, İstanbul, 426 s. (173-249 s.)
- Nesin, Aziz; **Hadi Öldürsene Canikom (1970)**, [Bütün Oyunları 2, 1992], Adam Yayınları, Üçüncü Basım, Şubat 1992, İstanbul, 426 s. (251-310 s.)
- Nesin, Aziz; **İnsanlar Uyanıyor, (1972)** [Gülmece Öyküleri 11]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 519 s. (199-402)
- Nesin, Aziz; **Tatlı Betüş (1974)**
Nesin Yayınları, Birinci Basım, Kasım 2005, İstanbul, 336 s.
- Nesin, Aziz; **Surname (1976)**
Adam Yayınları, Altıncı Basım, Temmuz 1995, İstanbul, 232 s.
- Nesin, Aziz; **Böyle Gelmiş Böyle Gitmez 2. Yokuşun Başı (1976)**
Adam Yayınları, Yedinci Basım, Ekim 1998, İstanbul, 511 s.
- Nesin, Aziz; **Seyahatname, (1976)** [Gülmece Öyküleri 11]; Adam Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2001, İstanbul, 519 s. (403-519)
- Nesin, Aziz; **Beş Kısa Oyun (1979)**, [Bütün Oyunları 2, 1992], Adam Yayınları, Üçüncü Basım, Şubat 1992, İstanbul, 426 s. (311-426 s.)
- Nesin, Aziz; **Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz (1989)**, [Bütün Oyunları 3, 1992], Adam Yayınları, Birinci Basım, Şubat 1992, İstanbul, 407s. (13-116 s.)
- Nesin, Aziz; **Bir Zamanlar Memleketin Birinde (1990)**, [Bütün Oyunları 3, 1992], Adam Yayınları, Birinci Basım, Şubat 1992, İstanbul, 407s. (117-192 s.)
- Nesin, Aziz; **Başarımı Karılarıma Borçluyum (1991)**, [Bütün Oyunları 3, 1992], Adam Yayınları, Birinci Basım, Şubat 1992, İstanbul, 407s. (117-282 s.)
- Nesin, Aziz; **Sait Hopsayit (1992)**, [Bütün Oyunları 3, 1992], Adam Yayınları, Birinci Basım, Şubat 1992, İstanbul, 407s. (283-407 s.)